

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

222-2015

223-2015

224-2015

225-2015

226-2015

227-2015

228-2015

L. G.
University

op. cit. of 1911

211

222-228

222-228

of 1911

451

May 64.

May 64

2003

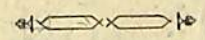
ԷՏՈՒԱՌ ԴՕՏ

ՏԻԿԻՆ ՏԻՕՓԷ

ՔԱՐԳՄԱՆԵՑ

Զ Ա Ր Մ Ա Ն Ե Ր

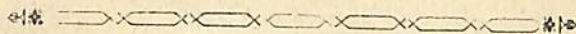
Կ. ՊՕԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ, Տ, ՃԻՎԱԿԵՆՆԵՆ

1903

ԷՏՈՒՄՈՒ ՌՕՏ

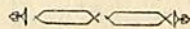
ՏԻԿԻՆՆՈՒԹԷ

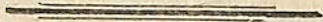
ՔԱՐԳՄԱՆՅՑ

Ջ. Ա. Բ. Բ. Ե. Բ.

(ԱՒԵՏԻՍ Թ. ԿԵՂԵԲԵԱՆ)

Մրտապալատ ՍՈՒՐԶԱՆԿԱԿ օրուրէն

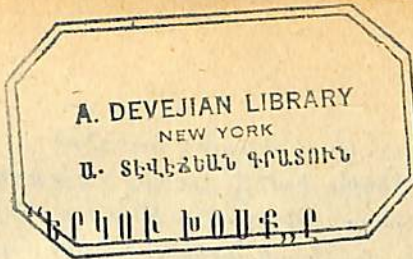

Կ. ՊՈԼԻՍ

ՏՊԱԳՐ, Տ, ՆՍԻՒՆԻՍՏԱՆ

1903

1319

Սրբ օրին լրագիրներու «գեանայարկ»ը
զրուած, և միայն ընթերցողներու մասնաւոր
դասակարգի մը հետաքրքրութիւնը ա-
մէն տողին վառ պահելու նպատակով՝ ե-
րեւակայածին արկածներով ու պայմանա-
դրական սրտայոյզ տեսարաններով զրուա-
գուած սովորական թերթօն-վէպերէն չէ
այս, զոր Սուրնանդակի մէջ իբր գրական
վիպակ մը հրատարակելէ ետք, գրքոյկի
ձեւով մը կը ներկայացնենք ընթերցողնե-
րու այն դասակարգին, որ վէպին մէջ ի-
րական կեանքի ճշգրիտ պատկերը կը փըն-
տուէ, առանց երեւակայական բանաստեղ-
ծութեան, առանց ուսմանքի դարէն մը-
նացած տափակ եկերիկներու, որոնք միայն
մեր հայրիկներուն ու մայրիկներուն յօրան-
ջումին առարկայ չեն ըլլար՝ գրականու-
թեան այս դարասկիզբի յեղաշրջումին մէջ,
ուր նոր զրուածքներու մէջ կը փնտռուին
նոր բացատրութիւններ եւ նոր զգայնու-
թիւն մը:

Մեզի համար բոլորովին նոր գրող մըն
է որ կը ներկայացնենք, նոր՝ նիւթով ու
զաղափարներով, ուր կինը, հոգիի ու սր-
տի բարձրութիւնով մը, կը ներէ իր ամուս-
նին, անոր յանցաւոր անհաւատարմութեան

(6879-57)
Գ

224-2015
ԽՖ224

ապացոյցը ունենալով հանդերձ :

Տիկին Ռոփէի՝ վէպիս զիւցազնուհիին՝ տիպարը — վեհանձնութեան սքանչելի տիպար մը — իրականութեան մէջ գոյութիւն ունի : Չենք գիտեր : Բայց սրբան բաղձալի էր որ ամուսնական դժբաղդութեան ենթարկուած մեր կիները հոգիի նոյն բարձրութեան մէջ գտնուէին, որով ընտանեկան շատ մը տխուր վէճեր գոյութեան պատճառ չպիտի ունենային :

Գաղափարի անուշ վիպակ մը թարգմանած ըլլալու համոզումը ունինք ուրեմն, եւ պիտի բաղձայինք որ իրենց սեղաններուն վրայ ունենան այն ամէն ընտանիքի հայրերն ու մայրերը — մանաւանդ երիտասարդները —, որոնք կը փախաքին իրենց տան մէջ գտնել բաղդատական երջանկութիւնը, որ կարելի է այս աշխարհիս վրայ :

ՅԱՐԳՄԱՆՈՂԸ

Տ Ի Կ Ի Ն Ռ Օ Փ Է

Ա.

Թուականէս մէկ երկու տասնեակ տարի առաջ, Օթէօյլ՝ Բարիզի մէկ արուարձանին նմանելէ աւելի՝ գաւառական քաղաքի մը երեւոյթը ունէր : Իրարմէ բաւական հեռու կառուցուած ամարանոցներու մէջտեղ կը տարածուէին ընդարձակ պարտէզներ, ու գետիններ՝ ուր ժամանակաւ բարձրացող հինաւուրց ծառերը բոլորովին անհետացած են այսօր : Փողոցները վիլլաներէ շրջապատուած ճամբաներ կրնային կոչուիլ աւելի, որովհետեւ մեծ պողոտային վրայ գտնուածներէն զատ, հոն տեղի բոլոր տուները երբէք չէին նմանիր այժմեան բնակարաններուն, զորս վերջին ժամանակներու ճարտարապետութիւնը հնարած է, կարծես շատ մը ընտանիքներ միեւնոյն յարկին տակ համախմբելու մասնաւոր դիտաւորութեամբ : Հազիւ թէ հոս հոն կը բարձրանային մէկ քանին այդ խոշոր բնակարաններէն, որոնք միշտ տխուր տպաւորութիւն մը կը ձգեն մարդուս վրայ, եւ որոնք այդ նկարագրեղ վայրին մէջ մենացեայ ու մոլորած ըլլալու երեւոյթ մը ունէին : Բոլոր միւս տուները երկու կամ երեք յարկ հազիւ ունէին : անոնց

պատշգամբ կամ նրբանցքը՝ նորոյթ մը ըլլալէ դադարած ծաղիկներով զարդարուած էր. եւ խանութներուն մէջի ապրանքները միշտ խառնիխուռն դիզուած էին, ճիշդ գիւղաքաղաքի մը կրպակներուն նման:

Հոն տեղի բնակիչներն ալ Բարիզեան հով մը չունէին. հասառու, միջնորդ, պաշտօնեայ, արուեստագէտ, բոլորն ալ հողաթափով, աշխատութեան բաճկոնակով եւ գիշերնոցով կը շրջագայէին փողօցները, ու ամէն ատեն իրարու հանդպելով ամէնքն ալ իրարու ծանօթացած էին: Զուտ գաւառացիի մտերմութեամբ մը սիրով կը տեսակցէին իրարու հետ եւ լաւ դրացիներ էին մէկ մէկու: Իրենց դրկիցին վրայ կը շաղակրատէին, ինչպէս սովոր են ընել գիւղաքաղաքներու բնակիչները, որոնք բան գործ չունին բայց եթէ իրենց ծանօթներուն ընտանեկան գործերովը հետաքրքրուիլ. երբեմն ալ կը կուռէին իրարու հետ, բան մը որ վատնելու պարագայ ժամանակ ունեցողներուն քով խիստ սովորական է: Երբ քաղաք (Բարիզ) կ'երթային, համբուրութեամբ կը սպասէին իրենց հանրակառքին լեցուելուն, որ սակայն երկար ատեն սպասելով հանդերձ, միշտ մէկ կողմը պարագայ կը մընար:

Հոն ամէն բան հինցածի երեւոյթ մը ունէր, որուն վերջը կարծես մօտ էր գալու, անոյշ բոյրի մը նման որ կը ցնդի, կը շոգիանայ: Շատ մը ճարտարապետներ յատակագիծներ կը պատրաստէին, գործաւորներ

արդէն սկսեր էին ընդարձակ շէնքերու հիմերը փորել: Մարդ կը գուշակէր, կը ըզգար թէ միշտընդարձակուող քաղաքը՝ շատ չանցած պիտի տարածուէր դէպի այս հանդարտիկ անկիւնը. փոխանակ այս ցածուկ տուններուն որոնք շատ տեղ կը գրաւէին, խոշոր շէնքեր պիտի կառուցուէին. այս գեղեցիկ պարտէզները ոտքի կոխան պիտի ըլլային, այս ընդարձակ գետինները պիտի շահագործուէին:

Սյդ կերպարանափոխութիւնը կատարուած է ստուգիւ. տասը քսան տարի առաջ կը գուշակուէր այդ բանը, հիմայ արդէն իրագործուած է:

Թաղին ծանօթ ղէմքերուն մէջ, որոնք հայթաղթիչներու հետ միշտ յարաբերութիւն ունէին եւ որոնք մասնաւորապէս կը ներկայացուէին նոր վարձակալներուն, ամենէն աւելի կը յիշուէին Ռօփէ ամուսինները:

Հին դպրոցի քաղքենիներ էին ասոնք, անոնցմէ, որոնց սերունդը անհետանալու վրայ է հիմա, որոնք պարզ կեանք մը կ'անցընեն, ու տեսակ մը սրամտութիւն ունին. անկեղծ մարդիկներ են առանց անմշակ մտքի մը տէր ըլլալու, որոնք հակառակ իրենց դիւրակեցութեան, անպաճօն կեանք մը կը վարեն, ե ի բնէ եւ աւանդաբար խնայող են թէեւ ագահութիւն չունին, որոնք շատ քիչ կը ճանչնան արտաքին աշխարհը, մարդ չեն ընդունիր տուններնին, ու գրեթէ բնաւ դուրս ալ չեն ելլեր: Խիստ

աղնիւ, հանդարտարարոյ, անխնայ, և եթէ պարագան ներկայանայ, բարեգործ ալ մարդիկ էին ասոնք, բայց անտեսանելի կապերով հազիւ կապուած էին մարդկութեան մնացեալ մասին հետ, որոնց յուզումնալից կեանքին աղմուկը չէր հասնիր իրենց, ուրկէ բան մը չէին ուզեր, ոչ ալ իրենց կողմէ բան մը կը բերէին անոր:

Ամուսինը՝ Պ. Սէլէսթէն Ռօտէ՝ սուրբաւիչէ գղակ մը կը կրէր սովորաբար, որուն տեղ կը որ գլխարկ մը կը դնէր երբ ~~ապր~~ երթար: Ամենօրեայ զգեստն էր պարզ թիկնոց մը, և իր կնոջ ամէն տարի կաղանդին օրը նուիրած մէկ հողաթափը. որուն վրայի ասեղնագործութիւնը երբեմն ծաղիկ մը, երբեմն որսի կենդանի մը և կամ ուրիշ ոեւէ մէկ իր մը կը ներկայացնէր: Թէեւ քառասուն և հինգ տարեկան էր, բայց աւելի երիտասարդ կ'երեւնար: Աչքերը վառվռուն էին, դէմքը թարմ էր, և իր «լուսն» կտրուած մազերուն ու թուխ մօրուքին մէջ սպիտակ մազ մը անգամ չէր նշմարուիր: Միշտ արդուզարդին հող կը տանէր, և չափազանց մաքրատէր էր. գեղեցիկ մարդ մը կոչուելու համար խիստ փոքրահասակ էր, բայց կրնար համարուիլ մէկը այն սիրուն մարդոցմէն, որոնց վրայ եթէ հիացիկ ակնարկներ չեն նետեր կրնար, գոնէ անկեղծ համակրանք մը ունին անոնց նկատմամբ: Մէկ քանի տեսակետներով Պ. Ռօտէ յուսավրէպ եղած էր կեանքի մէջ, որովհետեւ գործնական և օգտա-

կար նպատակակէտ մը չէր կրցած ունենալ: Բան մը չէր ընէր, բան մը չէր արժեր ինքը:

Ժամանակաւ, իր ծնողքը՝ որոնք առևտրական փոքր գործերով հարստացած էին, երազեր էին զինքը պաշտօնատար մը ընել. երազ մը՝ որ ամենէն հմայիչն է քաղքենիին համար:

Բայց Պ. Սէլէսթէն Ռօտէին համար պաշտօնէութիւնը անհաճոյ եղաւ. հակակիր զգացումներ տածել սկսաւ իր գրասենեկի պետերուն և ընկերակիցներուն նկատմամբ: Չափազանց կ'ատէր գրագրութիւնը, և այդ յարատեւ աշխատութենէն ձանձրացած, կաղամարին առջին նստելով եղունգները կը կրծէր, ու իր ճակատագրին դէմ կը տրտնջար: Բայց մինչև իր ծնողքին մահը, քիչ մը ի սէր խաղաղութեան և քիչ մըն ալ նիւթական հաշիւներու արդեամբ, շարունակեց մնալ գտնուած պաշտօնատան մէջ:

Հայրը միշտ կ'ըսէր.

— Իր գրասենեկին դեր-տնօրէն պիտի ըլլայ:

Ու մայրը կը յեղյեղէր.

— Ծքանշաններով պիտի պատուուի:

Եւ երկու ծերուկներուն ուրախութիւնը չափ չունէր, երբ կը մտածէին թէ ամենափառաւոր ապագայ մը պատրաստած են իրենց զաւկին:

Անլէսթէն՝ քսան եւ ութ տարեկան հասակին մէջ ամուսնացաւ, կամ թողուց որ ամուսնացնեն զինքը. ոչ ջերմ փափաք մը յայտնեց ամուսնական կեանքի մէջ մտնելու, ոչ ալ բողոքեց ատոր դէմ. և այն անտարբերութեան զգացումը որով համակուած էր պաշտօնատեղին մտած պահուն, կը կրէր ամուսնանալու ատեն ալ: Բայց երեք տարի վերջ ծնողքը մեռնելով, ինք ալ հրաժարեցաւ պաշտօնէն, և ինքզինքը՝ ժառանգած փոքրիկ հարստութեանը բարեօք մատակարարութեան նուիրեց բոլորովին: Իր բոլոր ստակը տուներ գնելու յատկացուց, որովհետեւ ամենէն ապահովը այն էր, և սկսաւ յարածամ հսկել իր կալուածներուն վրայ: Վարձագիրները պատրաստել, վարձքերն ստանալ, վարձու տրուած տուներուն պէտք եղած նորոգութեան համար վարձակալներուն եւ ճարտարապետներուն հետ վիճաբանիլ, եւ ուրիշ հազարումէկ այս կարգի մանրամասնութիւններ բաւական կարեւոր զբաղում մըն էին իրեն համար:

Տիկին Ռօժէ՝ ծնեալ Գառուին Տիւրմէն՝ ամուսնացած ատեն հազիւ քսան տարեկան կար: Իր հօրն ու մօրը մէկ հատիկը, Ռամպիլթօ փողոցին տուներէն մէկուն մէջ մեծցած էր, կուքերու և հանրակուքերու աղմուկներուն մէջտեղ, որոնք իր դաշնակին վրայ նուագած վիպերգները կը խան-

գարէին, և կամ զինքը իր ընթերցումներուն մէջ կ'օրօրէին: Իր ծնողքն ալ՝ ճիշդ նշանածին ծնողքին պէս՝ զինքը ամուսնացնելէ վերջ թողեր էին այն փոքրիկ առեւտուրը որով կը պարապէին, ու գացեր հաստատուեր էին Պուա-Քօլօմպի մանրանրկար տան մը մէջ, փոքրիկ պարտէզով մը շրջապատուած, վասնզի այս էր եղած իրենց կեանքին երազը: Բայց այդ առանձնութեան մէջ չկրցան գտնել իրենց սպասած երջանկութիւնը: Ի զուր ջանացին հաճոյալից զբաղում մը ստեղծել մէկ քանի ծաղիկներու, բանջարեղէններու և երկու ծիրանիններու մշակման մէջ: Զանձորյթը պատեց զիրենք, տխուր, ցաւագին և անողոք: Ու իրենց աշխատութեան պըտուղը քաղելէ առաջ, առանց մեծ մայր կամ մեծ հայր ըլլալու գերազոյն գոհունակութիւնը վայելել կրնալու, որուն կ'ըզձային այնքան ատենէ ի վեր, երկուքն ալ մեռան քիչ ժամանակի մէջ:

Այս միջոցին Գառուին Ռօժէ սիրուն կրնար կոչուիլ. մէկն էր այն կիներէն որոնք իրենց հանգստոյն համակրութիւնը կը գրաւեն: Բարիքի բաղձամբօս փողոցներուն մէջ մեծցող ազջիկներու մատաղ թարմութիւնն ունէր. իր չափազանց փափուկ դէմքին ձիւնաթոյր սպիտակութիւնը ամենափոքր յուզման մը պահուն՝ կարմիր անուշ երանգով մը կը գունագեղուէր: Ոսկեգոյն մազերը մանր խոպոպներ կը ձեւացնէին ճակտին և քունքերուն վրայ. գե-

ղեցիկ սև աչքերը, անմեղ բայց խորունկ նայուածք մը ունէին. փոքրիկ բերանը, և մանաւանդ, մարգարտաչար, մանր սպիտակ ակունները՝ իր ժպիտներուն անհուն քաղցրութիւն մը կուտալին: Բայց ամէնէն աւելի իրեն յանկուցիչ չգիտեմ ինչ մը տուողը՝ ներքին հրապոյրն էր անդորր և քաղցրիկ հոգիի մը, որ կեանքի յոյժերուն մէջ երջանկութեան բալասան մը կ'ըլլայ: Բարի էր, թէև իր այդ բարութիւնը կրաւորական ըլլար. ուր որ գտնուէր, իր ազնուութիւնը գեղեցիկ հետք մը կը թողուր հոն: Մինչև գրեթէ երեսուն տարեկան հասակը պահեց իր թարմութիւնը յետոյ քիչ ժամանակի մէջ տղեղ կերպով գիրցաւ, ու խամրեցաւ դէմքին թարմութիւնը: Սակայն բնաւ չփոխուեցան իր նրկարագիւրը, իր անոյշ վարմունքը, քաղցր ժպիտն ու լուրջ շարժումները:

Ամէն մարդ կ'ըսէր թէ Ռոսէ ամուսինները միշտ առջի տարիներու սիրովը կը սիրէին մէկըմէկ, հակառակ անցած երկար ժամանակամիջոցին:

Նւ յիբաւի իրենց միութիւնը կատարեալ կը թուէր, միշտ մէկտեղ կը սննդէր գիրենք ամէն մարդ գրեթէ բնաւ չէին բաժնու իր իրարմէ: Բսան տարուան ժամանակամիջոցի մը մէջ իրարու յաջորդող չորս սպասուելիներէ և ոչ մին ամենաչնչին վէճ մը անգամ պատահելը չէր տեսած: Գորովալիք և խանդաղատ շեշտով մը կը խօսէին միշտ իրարու հետ, շեշտ մը որ բարեկամական

յարգանքի և ամենամեծ մտերմութեան մէջտեղ գտնուող սահմանագլուխն է:

Պ. Ռոսէ «ազնիւ բարեկամուհի» կը կոչէր իր կինը, և տիկին Ռոսէ «իմ բարի սիրեցեալս» կ'անուանէր իր ամուսինը. և իրենց ձայները զգուող շեշտ մը կ'առնէին. իրենց փոխանակած իւրաքանչիւր խօսքին մէջ՝ սովորական աննշան բառերու քօղին տակ՝ ուէ փափուկ և խանդաղատական ըզզացում մը սքօղուած տեսնելու պէտք կը զգային կարծես: Բայց երկուքն ալ շատ խօսիկ չէին. յաճախ իրենց մէջ կը տիրէր շատ խօսքերէ աւելէ պերճախօս լռութիւն մը: Որչափ ալ խոնարհ ըլլային իրենց գաղափարները, միշտ համաձայն կը գտնուէին իրարու. միեւնոյն աղբիւրէն բղխած ըլլային կարծես: Մարդ երբէք չէր կրնար հաւատալ որ անոնցմէ մէկը ունեցած ըլլայ ուէ մտածում մը, տիրութիւն մը կամ բաղձանք մը, որուն չմասնակցի միւսը: Իրենց մօտեցող ամէն մարդ չափազանց գորովալիք կը դառնէր զանոնք: Ամէն մարդ ամուսնական սիրոյ իրրել կատարեալ տիպար մը կը յիշէր զիրենք:

— Տիկին Ռոսէ ապահովաբար կը պաշտէ իր ամուսինը, կ'ըսէին կնոջը համար:

— Պ. Ռոսէ կը գուրգուրայ կնկանը վրայ, կ'ըսէին ամուսնոյն համար:

— Մարդոց ամենէն երջանիկն են անոնք, կ'ըսէին երկուքին համար մէկանց:

Միայն թէ յտակալտեսները և չարամիտները վերապահում մը ունէին երբեմն:

— Այո՛ , կ'ըռէին , բայց... զաւակ չու-
նին :

Այս վերջինները իրենց մատը բուն վէր-
քին վրայ կը դնէին :

Ստուգիւ Պ . և Տիկին Ռօժէ սաստիկ կը
փափաքէին զաւակ մը ունենալ . որովհե-
տի որ անոնցմէ էին , որոնք կ'ամուսնանան
ընտանիք մը հիմնելու մասնաւոր բաղձան-
քով : Գառօյին ընտիր տանտիկին մըն էր ,
մայրերու ամենէն յաւազոյնը պիտի ըլլար
անչուշտ : Սէլէսթէն լաւ ամուսին մը եղած
էր , հայրերու ամենէն անձնուէրը , ամենէն
որդեսէրը պիտի ըլլար ապահովօրար : Իրենց
ամուսնութեան առաջին տարիներուն մէջ
իրենց բոլոր խօսակցութեանց նախասիրա-
կան նիւթը սա էր .

— Երբ աղուոր պէպէք մը ունենանք... .

Ու հազար տեսակ հարցումներ կը պա-
շարէին իրենց միտքը . աղջիկ պիտի ըլլար
արդեօք թէ մանչ . անճը ինչ պիտի դնէին :

Տարիէ մը ետք երբ նշմարեցին թէ ոչ
մանչ կուգայ ոչ աղջիկ , տխրիլ սկսան կա-
մաց կամաց . բայց նախ և առաջ կատակել
կ'ուզէին իրենց տխրութեան վրայ , ու լրջօ-
րէն անով զբաղիլ չէին ձեւացներ : Բայց
յետոյ ծանրացաւ , խոչորցաւ , համակ պա-
շարեց զիրենք այդ տխրութիւնը . բժիշկ-
ներու , դայեակներու , մասնագէտներու
խորհուրդ հարցուցին : Այս բանը իրենց մի-
ակ հոգը եղաւ . ասոր վրայ միայն կը մը-
տածէին , այս էր միայն իրենց խօսակցու-
թեան նիւթը , կեղծ ուրախութիւններ ու-

նեցան , ջերմագին յոյսեր տածեցին , բայց
յուստիսար եղան : Եւ , յամրաբար , բժշ-
կական խնամքներու և դարմաններու մէջ-
տեղ , սպասելով օպասելով , չգիտես ինչ-
պէս , համակերպեցան իրենց ճակատագրին .
իրենց հոգը միշտ ներկայ էր մտքերնուն
առջին , բայց կարծես մաշեր էր այլեւս .
որովհետեւ միջակ մարդիկներու սովորական
եղող իմաստութեամբ , կարող կ'ըլլային ի-
րենց միտքէն հեռացնել այն տխուր մտա-
ծումները , որոնց դէմ բան մը ընել վեր է
մարդուս կարողութենէն :

Ա'լ բնաւ խօսք չէին բանար այս նիւթին
վրայ , որուն համար այնչափ արցունք թա-
փեր էր Գառօյին : Տիկին Ռօժէ հաճոյք կը
զգար միշտ ինքն իրեն յեղյեղելով թէ ա-
մուսինն ալ մասնակից էր իր գաւին , և
եթէ կատարելապէս երջանիկ չէին , դոնէ
ալ չէին տառապիր :

Լա Ֆօնթէն և Մօցարդ փողոցներուն
մէջտեղ Պ . Ռօժէի սեպհակամութիւնը եղող
բաւական ընդարձակ շէնքի մը մէկ մասը
ընտրած էին իրենց բնակութեան համար :
Տանը այս մասը չորս օննեակներէ կը բաղ-
կանար , և շէնքը ամբողջ , որ Լա Ֆօնթէն
փողոցին վրայ կը նայէր , երկու յարկէ
տուն մըն մըն էր , բաւական հաստատուն
կերպով կառուցուած , բայց խիստ հին , և
բաժանումներն ալ շատ անյարմար : Այս
տանը յարակից կը գտնուէին երկու անկիւ-
նածէլ պորմեր , որոնց մէջտեղ կը տարած-
ուէր ընդարձակ պարտէզ մը , զոր վարձա-

կալները հաւասարապէս բաժնած էին մէջեր-
նին, և անոնցմէ իւրաքանչիւրը կը մշակէր
իրեն բաժին ինկած քառակուսի փոքրիկ
ածուն: Պ. Ռոժէ ամենէն գեղեցիկ մասը
իրեն վերապահած էր բնականաբար: Պար-
տէզին այդ մասը ամենէն գեղեցիկն էր.
միայն ասանեւութ տեսակ վարդ կը զըտ-
նուէր հոն: Գարնան եղանակին ծաղկող
կակաչները, և աշնան ատեն բացուող «հ-
լ»ները ամենաչքեղ ծաղկանոցներու մէջ
գտնուածներուն չափ գեղեցիկ էին: Պ.
Ռոժէ կը հպարտանար անոնց վրայ ու կը
սիրէր զանոնք:

Պարտէզին այն անկիւնը, որ Մօցարդ
փողոցէն՝ խիտ առ խիտ տնկուած ծառերու
շարքով մը բաժնուած էր, կը գտնուէր
փոքրիկ պորմ մըն ալ, ճշմարտապէս պէ-
պէքի վայելուչ բնակարան մը, որ մութ
վարդագոյն ներկուած էր, մանկական խա-
ղալիկի մը նման:

Տանը բլոր յարկերը և պորմերը հան-
դարտիկ մարդոց վարձու տուած էր Պ. Ռո-
ժէ, որովհետև լաւագոյն կը համարէր ա-
ժան դնով վարձու տալ, չէնք շնորհք վար-
ձակալներ ունենալու համար: Կը պահան-
ջէր որ ոչ շուն, ոչ ուրիշ աղմուկ հանող
անասուն մը, և ոչ ալ երաժշտական գործի
մը ունենան անոնք: Երբէք իր վարձու
տուններուն մէջ չէր ընդունած երկուքէ ա-
ւելի դաւակ ունեցող ընտանիք մը, և ա-
ւելի կը նախընտրէր ամուրի մարդիկներ
կամ պառուրցած աղջիկներ իրեն վարձուոր

ունենալ. այս վերջիններէն մէկ քանի հատ
կային իր վարձակալներուն մէջ, որոնցմէ
միոյն՝ նախկին ուսուցչուհիի մը համար
մասնաւոր խնամք մը ունէր, և բնաւ չէր
աւելցնէր անոր տենեակին վարձքը, որ շատ
անբաւական էր սակայն: Բայց տէր և տի-
տին Ռոժէ գրեթէ բնաւ յարաբերութիւն մը
չուէին իրենց վարձակալներուն հետ. իբ-
րեւ լարի տանուտէր, սիրով մտրկ կ'ընէին
ո և է արդարացի դիտողութիւն մը կամ
պահանջ մը, և վարձքերու վճարման մա-
սին եղած յապաղումի մը համար չէին տըր-
տնջար: Բայց իրենց բարութիւնը հոս կանկ
կ'առնէր, երբէք չափէն աւելի մտերմու-
թիւն չէին ցուցնէր ոչ մէկուն:

Իրենց բնակարանը — առաջին յարկը այն
պորմին, որուն գեամայարկը կը բնակէին
դունապանները —, շատ անձուկ գաղափար
մը պիտի տար իրենց հարստութեան վրայ,
բայց քանի որ իրենց պէտքերը կը գոհաց-
նէր, գո՛ւ եղեր էին անով, զոր պարզ կեր-
պով կահաւորած էին ընտիր և հաստատուն
կահերով, որոնք սակայն զուրկ էին ճաշ-
կէ և նրբութենէ: Բնաւ զարդեղէն մանր
անօթներ և այլն չկային սեղաններուն վրայ.
պատուհաններուն վարագոյրները ձերմակ
էին, և վառարանին վրայ միակ պղնձէ
զարդակազմած մը կար. պատերուն վրայ
քանի մը նկարներ կային սև կամ ոսկեգոյն
շրջանակներով եզերուած:

Ընդհակառակն իրենց ընկուզենիէ շին-
ուած գեղեցիկ դարանները լեցուն էին ըն-

տիր ու դիմացկուն ճերմակեղէններով, որոնց նմանը ի դուր կը փնտռենք մեծ վաճառատուններուն մէջ: Միշտ առատօրէն կը գտնուէր իրենց տան մէջ ամէն տեսակ պաշար, զոր չէին վայելեր սակայն: Պ. Ռօժէ խնամով կը պահէր իր մառաններուն մէջ ընտիր գինիներ, որոնց շիշերուն փոշիներն այն ատեն միայն կը թօթուէր, երբ խնջոյք մը կամ տօնախմբութիւն մը ունենային, և կամ երբ երկուքէն մէկուն մերձաւոր մէկ ազգականը հիւր ըլլար իրենց: Բայց այս վերջինը շատ հազուադիւտ դիպուած մըն էր, որովհետեւ Ռօժէ ամուսինները խիստ մեկուսացեալ կ'ապրէին իրենց զարմիկներէն այն բնադրական հակակրօթեամբ, զոր կ'ունենայ մարդ իր ժառանգորդներուն նկատմամբ, երբ կողմնական ժառանգորդներ ըլլան անոնք: Երբ ա'լ անհարելի կ'ըլլար ուրիշ կերպ ընել, Պ. և Տիկին Ռօժէ իրենց այդ ազգականները քաղաքավարական մասնաւոր ծեքծեքանքով մը կը հիւրընկալէին, հասկցնելու համար թէ այս հանդէսը չէր կրնար յաճախ կրկնուիլ: Ու հազիւ տարին անգամ մը պատահող այս հիւրընկալութիւններն էին միայն, որ իրենց կեանքին կանոնաւոր ընթացքը կը խանգարէին:

Բ.

Արդ, 1879 տարւոյ հոկտեմբերի վերջերը՝ պարտէզին անկիւնը գտնուող պորմը պարպ մնաց. որովհետեւ հինգ տարիէ ի վեր հոն բնակող գործէ քաշուած ծերունի յանձ-

նակատարը մեռեր էր: Ամիսներ անցան և զայն վարձող մը չեղաւ. շատեր եկան աչքէ անցուցին զայն. ոմանց աչքին շատ տխուր երեւցաւ, ուրիշներ «շատ խնու է» ըսին, և գտնուեցան մարդիկ ալ որ անոր չափազանց փոքրութիւնը ծաղրեցին:

Ամէն անգամ որ Պ. Ռօժէ՝ բանալիներու տրցակը ձեռքը ետ կը դառնար ապարդիւն այցելութենէ մը.

— Շատ դժուարութիւն պիտի կրենք զայն վարձու տալու համար, սիրեցեալ բարեկամս, կ'ըսէր իրեն տիկին Ռօժէ:

— Ես ալ այդ վախը ունիմ, ազնիւ բարեկամուհիս, կը պատասխանէր Պ. Ռօժէ: զուխն օրօրելով:

Նոյն իսկ անգամ մըն ալ զայն նորոգելու խօսքն ըրին. թերեւս տունին տակը եթէ ստորերկեայ մասան մը փորուէր, կ'անհետանար այն խոնաւ երեւոյթը՝ որ ամենէն աւելի կ'ահարեկէր տունը վարձել ուզողները: Պ. Ռօժէ ի դուր պերճախօս շեշտերով կը յիշէր նախկին վարձակալը, որ ամբողջ հինգ տարի հոն բնակելով հանդերձ, յողացաւի նշոյլն անգամ չէր ունեցեր:

— Տակը գեանափոր մառան չկայ, կը պատասխանէին իրեն միօրինակաբար:

Այս առարկութիւնը համրութեան կը դատապարտէր զինքը:

— Կրնանք այդպիսի մառան մը փորել տալ, ըսաւ անգամ մը այցելուի մը:

Ու ըրջօրէն մտածեց այդ բանին վրայ: Բայց տիկին Ռօժէ կը սոսկար գործաւորնե-

բուն հանելիք աղմուկէն, կիրի փոշիէն ու փլատակներէն, և մանաւանդ կը վախնար որ մի գուցէ իր գեղեցիկ պարտէզը այս պատճառաւ արշակուի: Ուստի հակառակեցաւ ամուսնոյն գաղափարին, արդէն այս վերջինն ալ չպնդեց:

— Թող ա՛գ ալ վարձու տուած չըլլանք. եղածն այս չէ՞:

Տիկին Ռոժէ՛ տեսնելով որ ամուսինն այս խօսքն ըսած պահուն թեթեւ տխրութիւն մը կը պատէր անոր դէմքը,

— Կորուստնիս մեծ բան մը չէ, ըսաւ:

— Ստոյգ է, մեծ կորուստ մը ըրած չենք ըլլար, ըսաւ Պ. Ռոժէ հառաչելով:

Իրողութիւնը սա է որ, եթէ տանը պարագ մնալը կը տխրեցնէր զինքը, ատիկայ ոչ անչափ կորսնցուցած ստակին, որչափ իր տանուտէրի արժանապատուութիւնը վերադրուելուն համար էր:

— Անքնակ տուն մը՝ անհոգի մարմինի մը կը նմանի, կ'ըսէր. ատիկայ մահուան գաղափարը կ'արթնցնէ մարդուս մէջ:

Ու պորմին տխրութիւնը՝ իր գոց պատուաններով՝ թախծութեամբ կը համակէր Պ. Ռոժէն:

Դարնան օր մը, սուգի զգեստներ հագած երիտասարդ կին մը՝ չորս հինգ տարեկան սիրուն փոքրիկ աղջկան մը ընկերակցութեամբ, եկաւ տունը տեսնելու փափաք յայտնեց: Դռնապանը իմաց տուաւ Պ. Ռոժէի, որ ըստ սովորութեան, բանախններուն տրցակը առած վար իջնել կը պատ-

րաստուէր, մինչ կինը կիսաբաց պատուհանին ետին կը նստէր, այցելուն շիտեւու համար:

— Նորէն պարագ յոգնութիւն մը, ըսաւ ամուսնոյն՝ երբ ան դուռը բանալու վրայ էր.

— Ո՛վ զիտէ, պատասխանեց Պ. Ռոժէ ետին դառնալով:

Ի՛նչ մը ետքը, ատիկին Ռոժէ նշմարեց որ ամուսինը բարեւեց օտարականուհին, և զարմանքով տեսաւ որ փոքրիկ աղջկան ալ երեսները կը շոյէր:

Վայրկեան մը ետքը Պ. Ռոժէ ետ կը դառնար զուարթօրէն:

— Պորմը վարձուած է: ըսաւ:

— Կարելի բան չէ, գոչեց ատիկին Ռոժէ:

— Այո՛, լմնցաւ, ըսաւ Պ. Ռոժէ. վարձագիրը վաղը պիտի ստորագրենք երեք տարուան համար. բայց Պ. Շաթէլի տուածէն հարիւր ֆրանք պակասի տուի:

Տիկին Ռոժէ ուսերը թօթուեց.

— Հո՞գս, ըսաւ, վարձուած է, ա՛լ պարագ պիտի չմնայ. այդ է կարեւորը: Այդ կի՞նն է վարձօղը:

— Այո՛:

— Ո՛վ, է, ի՞նչ կը կոչուի:

— Այրի մը, Տիկին Օտարի կը կոչուի. մէկ զաւակ մը միայն ունի, որ իրեն ընկերացող փոքրիկ սիրուն աղջիկն է:

— Մանօթներ ունի՞:

— Երկու մարդու անուն տուաւ, որոնց

229-2015

16879-57

պիտի դիմեմ այսօր կէս օրէն վերջ, տեղեկութիւններ քաղելու համար:

Յետոյ փութկոտ ձայնով մը Պ. Ռօժէ՛ յարեց:

— Հանգիստ եղիր, իր վրայ լաւ տեղեկութիւններ առնելէ առաջ չեմ ստորագրեր վարձագիրը:

— Իրաւունք ունիս. չըլլայ որ արկածախնդիրի մը հետ ըլլայ գործերնիս:

Տիկին Ռօժէ չափազանց կը վախճար անկանոն և ապօրէն ընթացք մը ունեցողներէն. ու մասնաւոր հակակրօթիւն մը կը զգար առանձինն ապրող կիներու նկատմամբ:

— Ձանա՛ հասկնալ թէ ո՞վ էր ամուսինը, թէ ի՞նչպէս կ'անցընէ ժամանակը, թէ ծընողք ունի՞, և թէ քիչ շատ հարստութեան տէ՛ր է:

Շատ ժամանակ վերջ՝, երբ տիկին Ռօժէ յիշողութեանը մէջ կը փնտռէր տիկին Օտրիի վերաբերող մանրամասնութիւնները, իրեն՝ այնպէս թուեցաւ թէ Պ. Ռօժէ՛ վերոյիշեալ խօսքերն ըսած ատեն՝ երեսը մէկ կողմ դարձուցեր, և բռնադրօսիկ շեշտով մը,

— Պիտի ջանամ, պառասխաներ էր:

Պ. Ռօժէ, ինչպէս որ ծանուցեր էր, այն օրը կէս օրը վերջ, իր կնոջ ճակատն ըստ սովորութեան համբուրելէ յետոյ, դուրս ելաւ, պէտք եղած տեղեկութիւնները քաղելու համար: Երկու ժամ չանցած ետ դարձաւ, ամենանպաստաւոր տեղեկութիւններ բերելով հետը: Պ. Օտրի՛ որ նախորդ տա-

րին մեռեր էր, սեղանաւորական տան մը հաշուակալ եղած էր եւ շատ սիրուած էր իր մեծերէն: Կինը լքուական կլորիկ եկամուտի մը տէր էր. և իր ապրուստին պակասը կը լրացնէր գաղթականութեանց մէկուն մէջ բնակութիւն հաստատող իր մէկ տագըր: «Ամէն տեսակէտով յանձնարարելի» և «պատուաւոր» կին մէն էր այն. Լիօնի լաւագոյն ընտանիքներէն մէկուն կը վերաբերէր, լաւ կրթութիւն մը առած էր, և կրնար կատարեալ վստահութիւն ըլլալ իրեն:

— Ուրեմն շատ բաղդաւոր մարդիկ ենք եղեր, ըսաւ տիկին Ռօժէ՛ լսելէ յետոյ այս մանրամասնութիւնները, զորս ամուսինը լաւ սերտուած դասի մը պէս արտասաներ էր:

Յաջորդ օրը վարձագիրը ստորագրուեցաւ. և երկու օր ետք տիկին Օտրի՛ բնակութիւնը փոխադրեց հոն:

Տիկին Ռօժէ պատուհանին ետին նստած, աւշադրութեամբ դիտեց բերուած կարասիներուն իւրաքանչիւրը, որ շատ պարզ էր բայց ճաշակաւոր: Լուի ԺԵ. ի ռճով սրահի մը կահերը՝ փայլուն և ողորկ, ճաշարահի կարասիներ՝ ներկուած ընկուզենիէ, ննջասենեակի համար ծիրանեփայտէ կահեր, և այս ամէնը՝ փոքրիկ ու կոկիկ, այս պզտիկ բնակարանին նեղութեանը վրայ չափուած ձեւուած կարծես. ասկէ դատ, այս կահերուն բոլորն ալ նոր և խնամով պահուած էին:

Տիկին Ռօթէ՛ որ սովորութիւն ունէր ա-
մէն տեսածին վրայ խորհրդածութիւններ
ընելու, և աչքին առջև ներկայացող ար-
դիւնքներէն՝ պատճառները գուշակելու,
եզրակացուց թէ Պ. Օտրիի մեռնելէն քիչ
ժամանակ առաջ գնուած էին անշուշտ այս
կահերը: Թերեւս նեղ օրեր անցընելէ վերջ,
հազիւ թէ սկսած ըլլալու էին լայն շունչ
մը առնել, երբ մահը վրայ հասեր էր: Ու
գրեթէ խանդաղատ գթութիւն մը զգաց
իր նոր վարձակալուհւոյն համար:

Այս սրտազին համակրութեան թափը
բաւական ուժգին եղաւ, որովհետեւ երի-
տասարդ այրին ստուգիւ համակրելի դէմք
մը ունէր իր սուգի զգեստներուն մէջ՝ որ
խիտ լաւ կը վայլէին իր շէկ մազերուն,
իր գեղեցիկ և հանդարտ դիմագծերուն, և
իր դէմքին քաղցր, տխուր և համակերպող
արտայայտութեան: Դէմքի այս անուշ ար-
տայայտութիւնը կ'առնեն հետզհետէ այն
անձերը, որոնք խիստ մօտէն տեսած են
թշուառութիւնը, և կամ անոնք, որոնց
կտանքը շատ անգամ ենթակայ եղած է
բաղդին յարձակումներուն, և որոնք մշտա-
տեւ հոգ մը ունին իրենց ներսիդին հաւա-
նական դժգաղութեան մը կարելիութեան
երկիւղը:

Տիկին Ռօթէ իր մտածումներն և են-
թադրութիւնները հաղորդեց ամուսնոյն, որ
բաւականացաւ անփութօրէն պատասխանե-
լով.

— Այո՛... Թերեւս... ո՞վ գիտէ:

— Խեղճ կինը, ըսաւ յետոյ տիկին Ռօ-
թէ, բեռնակիրներուն հետ միամիտակ մնա-
ցած է. Թերեւս բանի մը պէտք ունի.
արդեօք երթամ քիչ մը օգնեմ իրեն:

— Շատ աղէկ կ'ըլլայ, եթէ կ'ուզես,
ըսաւ Պ. Ռօթէ տեսակ մը փութկոտու-
թեամբ և քիչ մըն ալ դարմանալով. ու
որովհետեւ առաջին անգամ էր որ իր կինը
այսքան կը շահագրգռուէր նորեկի մը նը-
կատմամբ:

Չարազանց գէր մարդու մը դանդաղ
գնացքով, տիկին Ռօթէ պարտէզէն անց-
նելով իր նոր վարձակալուհւոյն քով գնաց,
և դրան սեմին վերայ, հոս հոն ցիրուցան
մատուկներուն մէջտեղ վայրկեան մը անոր
հետ մէկ քանի խօսք փոխանակելէ յետոյ,
ետ դարձաւ նորէն ծանրաքայլ:

— Տիկին Օտրի բնաւ ծառայութիւն մը
չուզեց ընդունիլ, ըսաւ իր ամուսնին. շատ
զգուշաւոր վարմունք մը ունենայ կը թը-
ւի: Եւ գիտե՞ս որ խիստ ազնիւ մէկը կ'ե-
րեւայ այդ մանկամարդ կինը. ինչ տխուր
բայց համակրական դէմք մըն է այն. և
ձայնն ալ ինչ մելամաղձոտ և անուշ շեշտ
մը ունի, թէեւ քիչ մը հատկելալ որպէս
թէ շատ յացած ըլլար:

— Այո՛, ստոյգ է խիտ ազնիւ է, մրմն-
ջեց Պ. Ռօթէ:

Տիկին Ռօթէ տակաւին ուրիշ ըսելիք
մըն ալ ունէր կարծեօ, բայց վախնալով ի-
րենց կեանքին ցուազին մէկ կէտին զըպ-
չելէ, կը տատանէր. Վերջապէս զինքը

խօսելու գրգռող ներքին մղումը աւելի զօրաւոր եղաւ և աւելցուց .

— Զապա պղտիկ աղջիկը . . .

Այս ըսելով աչքին ծայրովը կը դիտէր իր ամուսինը, որուն դէմքին վրայ ժպտմը նշմարել կը կարծէր, որպէս թէ ճիշտ միեւնոյն մտածումն ունեցած ըլլար ան ալ, առանց սակայն ատոր վրայ կանգ առնել համարձակելու :

— Հրեշտակ մը, շարունակեց տիկին Ռօփէ, հրեշտակ մը, իր գանդուր մազերով և վարդագոյն պէպէքի սիրուն դէմքով : Եւ ի՞նչ խելացի կ'երեւայ : Իրաւ կ'ըսեմ որ շատ բաղդաւոր ենք այսպիսի վարձակալի մը հանդիպելով :

Պ. Ռօփէ՝ աչքերը դէպի երկինքը յառած ,

— Այո՛, անշուշտ, պատասխանեց անփութօրէն, միշտ լաւ բան է չէնք շնորհք մարդիկ ունենալ իրրեւ դրացի :

Եւ խօսակցութեան նիւթը առժամապէս սպառած ըլլալով, դադրեցան իրենց գաղափարները մէկմէկու հաղորդելէ :

Յաջորդ օրը տիկին Օտրի հետզհետէ տեղաւորուեցաւ, բայց բնաւ սպասուհի չառաւ իր ծառայութեանը : Դռնապանին կողմէ յանձնարարուած կին մը միայն ամէն առտու կուգար, և տանը պէտք եղած գործերը կարգադրելէ վերջ կը մեկնէր : Խոշոր, զուարթ, աղմկալից ու պարզուկ կին մըն էր սա, որուն խօսուըռտուքները անսովոր ոգեւորութիւն մը կը բերէին այս

փոքրիկ պորմերուն շուրջը : Ատիկա նոր ենթադրութեանց նիւթ եղաւ տիկին Ռօփէի համար, որ իր քովորութեան համաձայն սկսաւ եզրակացութիւններ հանել անկէ :

— Սպասուհի մը անգամ չբռնեց, կ'ըսէր ամուսնոյն. միայն կերակուրը պատրաստելու համար օրը մէկ երկու ժամ աշխատող կնոջմով մը գո՛հ կ'ըլլայ. նիւթական լաւ կացութիւն մը ունենալու չէ. թերեւս հեռուն գաղթականութեանց մէկուն մէջ գտնուող տագբերովը կողմէ խոստացուած ստակը կանոնաւորապէս չի հասնիր : Խնճ կին . . . բարեբաղբարար այնպիսի տանուտէրներու ինկած է, որ ամսավերջին պիտի չնեղեն զինքը վարձագինին համար . . . ու մտածել որ եթէ ամուսինը ողջ ըլլար . . .

Տիկին Ռօփէ խօսքը չաւարտեց, որպէս թէ խիստ երկար ըլլար թուել այն ամէն հետեւանքները, որոնք յառաջ պիտի գային եթէ Պ. Օտրի ողջ ըլլար :

Պ. Ռօփէ՝ որ կ'երեւայ թէ տարիքն առնելուն հետ մէկտեղ հետզհետէ աւելի լռակեաց կ'ըլլար, ինչպէս ուրիշ անգամներ, այս անգամ ալ պատասխան չտրուաւ տիկին Ռօփէի վերոյիշեալ խօսքերուն :

— Սա ալ կայ որ, յարեց տիկին Ռօփէ, առանձին ապրող կին մը խիստ քիչ պէտքեր ունի : Ստոյգ է որ յառաջիկային աղջկանը կրթութեան հոգը պիտի ծանրանայ վրան, բայց ո՞վ դիտէ մինչեւ այն ստեն պատահելիքը. տակաւին խիստ երիտասարդ

և շատ սիրուն ըլլալով, հաւանական է որ
ամուսնանայ, իրաւ է որ շատ կը սի-
րէր թերեւս ամուսինը, բայց ժամանակը
շատ ցաւեր կը մեղմէ, այնպէս չէ՞ :

— Ո՛հ, այո՛, ըսաւ Պ. Ռօժէ, մշտատեւ
տառապանք չկայ աշխարհի վրայ :

— Այդպէս ըլլալը նախընտրելի է, պապ-
թէ ոչ ո՛րքան մարդոց կեանքը ահուկի ցա-
ւերով լեցուն պիտի ըլլար :

— Ամէն բան կը մոռցուի, պատահած
դժբաղդութեան մը առաջին վայրկեանները
միայն սոսկալի են :

Տիկին Ռօժէ այս խօսքերէն յետոյ խոկ-
մանց մէջ խորասուղուեցաւ :

— Տիրչափ տառսպած ըլլալու է, խեղճ
կինը, ըսաւ քիչ մը յետոյ զթոտ ձայնով
մը. և տակաւին բոլորովին մոռցած ըլլալու
չէ իր դժբաղդութիւնը, տակաւին անմխի-
թար կը թուի : Ո՛հ, կը փափաքէի քիչ մը
աւելի տեղեկութիւն ունենալ իր վրայ :

Տիկին Ռօժէ կը սիրէր յաճախ հետադն-
նել իր վարձակալները. որովհետեւ իր ան-
դորձ կեանքին մէջ խօսակցութեան նիւթ
մատակարարելով, ձանձրութիւնը կը փա-
րատէին, և միւս կողմանէ իր մտածու-
թիւնը՝ իրենց կեանքին միակ ախոր կողմը
եզոզ կէտէն ուրիշ կողմ մը դարձնելու
պատճառ կ'ըլլային, բայց այս անգամ տո-
վորականէն աւելի շահագրգռութիւն մը և
համակրութիւն մը կը ցուցնէր, և կարծես
իր անփոյթ, բայց բարեացակամ հոգիին
մէկ մասը կը ղնէր իր գննութեանց մէջ :

Պ. Ռօժէ դարմացաւ, ու քիչ մըն ալ զայ-
րացաւ տիկին Ռօժէի յամառօրէն իր դա-
շափարին մէջ հաստատուն մնալուն համար,
որովհետեւ իրրեւ անձնասէր մէկը, անշուշտ
կը վախնար թէ չըլլայ որ չափազանցու-
թեան տարուած համակրանք մը իրենց
կեանքին միօրինակ կանոնաւորութիւնը
խանգարէ :

— Կարծեմ որ, ըսաւ, լաւագոյն է չա-
փէն աւելի չղբաղիլ անով, խոհեմութիւնը
այնպէս կը պահանջէ. երբ մէկը անոր գըտ-
նուած դիրքին մէջ գտնուի, ուրիշներու
ակնարկէն անգամ կը վախնայ :

— Ընդհակառակն ես կը կարծեմ որ հա-
մակիր վարմունք մը միշտ օգտակար ազ-
դեցութիւն մը կ'ունենայ, ըսաւ տիկին Ռօժէ.
զլուխը օրօրելով :

Եւ ամէն օր տեղեկութիւններ կուտար
ամուսնոյն՝ իրենց նոր վարձակալուհուն
բոլոր ըրածին թողածին վրայ :

— Տիկին Օտրի այսօր մինակ դուրս ե-
լաւ, կէս օրէն վերջ մինչեւ իրիկունը ժիւս-
թին եկաւ պահեց փոքրիկը, մինչև իրիկուն
պարտէզին մէջ միասին խաղացին :

Պ. Ռօժէ, որ այն օրը ինք ալ դուրս
ելած էր՝ հարցուց.

— Այդ ժիւսթիւնը չափազանց շատախօս-
ե աղմկալից չէ՞ք գտներ.

— Հաւատա որ չէ. քիչ մը բարձր կը
խնդայ. այսչափ միայն :

Ուրիշ անգամ մը, սապէս կ'ըսէր ամուս-
նոյն :

—Տիկին Օտրի շատ զուարթ ժամանակ մը անցուց այսօր, պարտէզին մէջ աղջկանը հետ վազվառելով... կասկարմիր կտրեր էր այն ատեն... Աղէկ միտքս եկաւ, փոքրիկին անունը Գլէն է եղեր. չգիտէիր, այնպէս չէ... Ինչ սիրուն անուն...

Կամ թէ,

—Գիտե՞ս որ մայրը՝ փոքրիկ Գլէնին դաշնակի դասեր կուտայ: Ո՛հ, ըսէ՛՛մ +եղէ, մա՛յրէ՛կ, երգը կը նուագէր անցեալ օր. զարմանալի չէ՞: Պէտք է գիտնալ որ խիստ աղուոր դաշնակ կը զարնէ տիկին Օտրի. ըստուգիւ տաղանդի աէր է:

Եւ կամ քանկ խօսք մը.

—Ժիւսթին դունապանին ըսեր է թէ տիկին Օտրի բարի, խիստ բարի կին մըն է...

Պ. Ռօժէ մտիկ կ'ընէր կնոջը խօսքերը, բայց բնաւ ու է ջանք մը չէր ընել խօսակցութիւնը շարունակելու: Ապահովաբար իր նոր վարձակալը միւսներէն աւելի չէր շահագրգռեր զինքը, և աւելի նախամեծար պիտի համարէր, եթէ կինն ալ նուազ զբաղէր անով:

Գիշեր մը յանկարծ իրենց դրան զանգակը ուժգնօրէն քաշուելով, Պ. և տիկին Ռօժէ ընդոստ արթնցան իրենց քունէն: Պ. Ռօժէ, ահաբեկ, անմիջապէս անկողինէն վար ցատկեց, տափատն հաղաւ աճապարանօք և դուռը բանալու վազեց, մինչ կինը անկողնին մէջ ելեր նստեր էր սարսափահար, և կը գոչէր.

—Ի՞նչ կայ... Ի՞նչ պատահեցաւ արդեօք, Աստուած իմ:

Պ. Ռօժէ առանց դուռը բանալու, գոչեց.

—Ո՞վ է ան...

—Ես եմ, տիկին Օտրի, պատասխանեց դրսէն՝ դողդոջուն ձայն մը: Ներողութիւն կը խնդրեմ:

Պ. Ռօժէ դուռը բանալ ուզեց, բայց չկրցաւ բանալին շուտով գտնել, և անբացատրելի անձկութեան շեշտով մը,

—Ի՞նչ պատահեցաւ, արդեօք Գլէ՞՞նը... հարցուց:

—Այո՛ Գլէն հիւանդ է, շատ հիւանդ, պատասխանեցաւ դրսէն աւելի դողդղացող ձայնով մը:

Վերջապէս դուռը բացուեցաւ, և տիկին Օտրի ներս մտաւ գրեթէ կիսամերկ և հերարձակ:

—Թերեւս կեղծմաշկի հիւանդութեան ենթակայ եղած է, ըսաւ, անպատճառ բրձիկ մը կանչուելու է, և ես չեմ կրնար դինքը մինակ ձգել, կրնայի՞ք ըսել ձեր սպասուհիին...

—Ես ինքք կ'երթամ, ըսաւ Պ. Ռօժէ:

Ու աճապարանօք հագուեցաւ. այնչափ յուզուած էր, որ բոլոր դպած առարկաները կը դողային ձեռքին տակ:

Իսկ տիկին Ռօժէ զգացած վախէն դրեթէ ընդարձացած, կ'երերտրկար նստած տեղը, հառաչանքներ ու բացադանչութիւններ արձակելով:

— Ես ալ հագուիմ, ըսաւ լիբըջապէս. երթամ տեսնեմ հոն անցած դարձածը. խեղճ կիւնը միտ մընակ է իր հիւանդ զաւկին հետ:

— Իրաւունք ունիս. ըսաւ Պ. Ռոժէ, ո՛հ, խիստ բարի ես, այս տեսակ պարագաներու մէջ է որ իրարու օգնելու կն մարդիկ:

Եւ փութանակի դուրս նետուեցաւ առանց թիկնոցը հագնելու, բան մը որ մեծ անխոհեմութիւն էր գիշերուան զովութեան մէջ:

Ինչ մը ետք բժիշկը եկաւ և անմիջապէս ապահովեց զիրենք. այդ հիւանդութիւնը՝ կեղծմաշկին արտաքին երևոյթը միայն ունէր, մինչ թեթեւ բան մըն էր ըստ ինքեան. տենդը՝ եկածին պէս՝ շուտով ալ պիտի անցնէր:

Բայց տէր և տիկին Ռոժէ տակաւին երկար ատեն նստան փոքրիկ հիւանդին մօտ, որ հետզհետէ հանդարտեցաւ, և որուն չոր հազը դադրեցաւ շատ չանցած: Տիկին Օտրի՝ հեռացած երկիւղի մը յաջորդող զուարթ արտազեղութեամբ շնորհակալ եղաւ անոնց: Բայց մինչ խիստ պարզ շնորհակալութիւն մը յայտնեց էր Պ. Ռոժէի՝ այնքան փութկոտ հոգածութեամբ բժիշկ հասցնելուն համար, որպէս թէ բոլորովին սովորական բան մը եղած ըլլար անոր այս վարմունքը, ընդհակառակն տիկին Ռոժէի ձեռքը սեղմած ատեն, աչքերը արցունքով լեցուեր էին:

— Ո՛հ, բարի. խիստ բարի կին մըն էք. ինչո՞ւ այս աստիճան բարի էք արդեօք, կ'ըսէր ու կը կրկնէր անոր՝ երախտագի-

տութեան ու գրեթէ հիացման դողդոջուն շեշտով մը:

Տիկին Ռոժէ կը թողուր որ տիկին Օտրի ուղածին չափ շնորհակալութիւն յայտնէ, բայց դարմանք մըն ալ կը պատէր զինքը, որովհետեւ երբէք մտքէն անցուցած չէր որ ուրիշ մարդոցմէ աւելի բարի, աւելի ազնիւ եղած ըլլայ ինքը: Եւ ի՞նչ ըրած էր այսքան շնորհակալութեան արժանանալու համար: Մինչ ամուսինը անկողնէն ելնելով գիշերուան ցուրտին փողոցէ փողոց թափառեր էր բժիշկ մը բերելու համար, ինքը միայն պարտէզէն անցնելով, եկեր էր այս օտարականուհոյն բնակարանը, որպէս զի գթութեան քանի մը անօգուտ խօսքերով սրտապնդում տալ փորձէ անոր, և թերեւս, առաջին անգամ անոր տունն այցելելուն համար բնականաբար յառաջ բերելիք շփոթութիւնը՝ արգելք անգամ կ'ըլլար խեղճ կնոջը, զաւկին պէտք եղած նախնական խնամքները անթերի ի գործ դնելու: Ասոր մէջ ի՞նչ կար այսքան գովեստի արժանի: Ինչպէս և գրեթէ անձնասիրական զգացում մըն է մարդուօ, ու և է թշուառութեան տեսարանի մը հանդէպ կարեկցիլ. որովհետեւ ամէն մարդ քիչ շատ կը զգայ թէ ուրիշին դժբաղդութիւնը քիչ մը իր ալ դժբաղդութիւնը կը համարուի, քանի որ աստիկայ ամէնուն հասարակաց եղող սպասանալիք մըն է. ամենէն անտարբերներն անգամ կը գուշակեն այս ճշմարտութեան ամբողջ արհաւիրքը: Ու գթութիւնը, բարու-

Թիւնը այն ատեն միայն գովեստի արժանի բան մը կ'ըլլայ, երբ արդիւնք մը առաջ կուգայ անկէ, երբ օգնութիւն մը կ'ըլլուի մէկունս :

Տիկին Ռօժէ՝ Թերեւս առաջին անգամ ըլլով, զղջաց իր չափազանց անգործունեայ բարութեանը համար, որով իր բոլոր գըթութիւնը քանի մը արցունք թափելու ՚էջ միայն կը կայանար, մինչ փոքրիկին մայրը անդին դողդոջ ձեռքերով նախնական դեղեր կը պատրաստէր :

Բայց երբ քիչ մը կտքը տուն դարձա՛ նորէն խանդաղատ գթութեան թափ մը ունեցաւ, ու նորէն սկսաւ արտասուել :

— Ո՛հ, ի՞նչ սիրունիկ է այդ աղջիկը, կը յեղեղէր անդադար, ի՞նչ անուշիկ. քրնացած ատեն սուրբի մը դէմքն ունէր. այո՛, ճիշդ փոքրիկ Աստուածածնի մը դէմքը : Ու կը մտածէի. «Եթէ չարթննայ.» Աստուած իմ, երեւակայել պէտք է այս պատահարը : Այս խեղճ կիներ, որ աշխարհիս վրայ զաւակը միայն ունի, զոր այնչափ կը սիրէ...

— Բարեբաղդաբար թեթեւ բան մըն էր, ըսաւ Պ. Ռօժէ :

Տիկին Ռօժէ գլուխն երերցուց :

— Այո՛, բարեբաղդաբար, կրկնեց ինքն ալ. բայց ճշմարիտը, ես կը վախնամ որ շատ չապրի այդ աղջիկը, որովհետեւ տարիքին նայելով չափազանց խելացի է :

Այսպէս երկար ատեն շարունակեցին խօսիլ տխուր բաներու վրայ : Գլէոի յարատեւ ներկայութիւնը յիշեցուցած ըլլալով իրենց

ժամանակաւ ունեցած միակ մտահոգութիւնը, մէկմէկու կ'ըսէին թէ զաւակ ունենալը մշտատեւ հոգերու անօպառ աղբիւր մըն է, թէ մարդ որչափ շատ սիրէ զանոնք, այնչափ աւելի պիտի տառապի անոնցմէ և անոնցմով, և թէ, վերջապէս, եթէ մանրակրկիտ հաշիւն ընէ մարդ զաւակներու պատճառած ուրախութեանց և տխրութեանց, պիտի տեսնուի որ զաւակ չունեցողներուն վրայ շատ արգահատելու տեղի չ'կայ : Իրաւ է որ անդաւակ ծնողքներու կեանքը համակուած է տեսակ մը անձնասիրութեամբ, բայց գոնէ աւելի հանգիստ ալ է այդ կեանքը. վասն զի մեր զաւակներէն կրելիք տառապանքնիս՝ եթէ բաղձալի հանգամանք մըն ալ ունենան, անհունապէս ցաւագին բան մը կը պարուհակեն իրենց մէջ :

Յետոյ, իրենց խօսակցութիւնը հեռոհեռէ սահմանափակելով, սկսան իրենց կեանքին վրայ խօսիլ. մահը որ այնքան մօտէն շօշափեր էր զիրենք, իրենց միտքն ալ տխուր մտածումներով համակեց :

— Երբ մարդ զաւակ չունի, ըսաւ տիկին Ռօժէ, այր և կին աւելի մտերիմ ըլլալու են մէկմէկու, որովհետեւ շատ աւելի պէտք ունին իրարու : Եւ սակայն հարկ պիտի ըլլայ որ մեզմէ մէկը միւսէն առաջ մեկնի այս աշխարհէն :

— Լո՛ւէ՛, ըսաւ անոր Պ. Ռօժէ :

— Ո՛հ, ո՛ւր էր թէ մէկտեղ մեռնէինք, ըսաւ տիկին Ռօժէ փղձկած ձայնով մը :

Ու սարսափահար մանկան մը պէս, որ ապաւէն մը, նեցուկ մը կը փնտռէ, տիկին Ռօժէ գլուխը ամուսնոյն կուրծքին կրթնցուցեր էր, ինքն ալ երիտասարդացած, տղեկ մը եղած կարծես: Եւ ամուսինը՝ երջանիկ կը թուէր այսպիսի պաշտպանութիւն մը նուիրելուն համար իր կնոջը: Երբէք այսօրուընէ աւելի լաւագոյն կերպով չէին զգացեր զիրենք միացնող կապին դիմացկունութիւնը. այն անքակտելի կապին, որ հետզհետէ ամրացեր էր ամենօրեայ միասին կենակցութեամբ մը, մարդս դէպի միեւնոյն անստոյգ նպատակը մղող դէպքերով, և էրկան ու կնկան միջև հաւասարապէս բաժնուող զանազան կարգի հոգերով, սուգերով և ուրախութիւններով:

— Ի՛նչ մեծ երջանկութիւն է մէկտեղ ծերանալ, ըսաւ տիկին Ռօժէ:

Յետոյ իր սկզբնական գաղափարին դառնալով, թեթեւ սարսուռ մը զգաց ներսիդին:

— Կը զգամ որ ես չպիտի կրնամ ապրիլ առանց քեզի. մտնք երկուքս մէկ անձ մըն ենք, անանկ չէ: Ուրեմն կին մը ո՛ր պիտի կրնայ գտնել այսպիսի ցաւի մը դիմանալու զօրութիւնը:

— Անիկայ կը կրէ սակայն իր ցաւը, պատասխանեց Պ. Ռօժէ:

— Անշուշտ տիկին Օտրին ակնարկել կ'ուզես, ըսաւ տիկին Ռօժէ: Բայց անիկայ աղջիկ մը ունի, մինչ մենք պէտք է որ մէկտեղ խոր ծերութեան հասնինք. երկու

ստուերներ ըլլալու ենք մենք, կամ երկու դողդոջուն ճրագներ, այնպէս որ փոշ միեւնոյն հովը երկուքս մէկէն մարէ լմրնցնէ. չե՛մ ուզեր միևնազ անալ աշխարհիս վրայ, չե՛մ ուզեր:

Գ.

Գլէտի հիւանդութեան պատահարը կրկնակ արդիւնքներ ունեցաւ: Նախ պատճառ եղաւ որ տիկին Օտրի փոքրիկ սպասուհի մը բռնէ. և այն օրէն ի վեր նոր դէմք մը սկսաւ տեսնուիլ, դէմք մը թարմ. սիրուն և երիտասարդ, որ պորմերուն շուրջը կը դառնար, հին պատերուն տակը կը պտտէր և կամ պարտէզին մէջ կը շրջագայէր:

Բայց միւս արդիւնքը աւելի կարեւոր էր. վասն զի երիտասարդ այրին աւելի ևս սկսաւ մօտենալ իր բարեացակամ դրացիներուն, որոնք այնքան համակրութիւն և հաճոյակատարութիւն ցուցուցեր էին իրեն Այնքան ամիսներէ ի վեր տիկին Օտրի և Ռօժէ ամուսինները իրարու կը հանդպէին փողոցը կամ պարտէզը, բայց երբէք չէին մօտեցած մէկ մէկու. մէկ օրէն միւսը անոնց միջեւ հաստատուեցաւ սերտ մտերմութիւն մը, որ պիտի աւելնար հետզհետէ:

Տիկին Օտրի յաջորդ օրը գնաց շնորհակալութիւն յայտնեց անոնց ցուցուցած ազնուութեան համար. բնականաբար հետը մէկտեղ տարեր էր Գլէտն ալ, որ իր թրու-

չունի դայլայլներով, այս մենակեաց և լռին ընակարանին մէջ զուարթութիւն բերաւ:

Ռօժէ ամուսիններն ալ փոխադարձ այցելութեան եկան, չմոռնալով փոքրիկին համար թուղթ մը շօքօյա բերել հետերին: Յետոյ տիկին Ռօժէ՝ քիչ մը աստամսելէ: Կտք և իր ամուսնոյն դիմադրութեան հակառակ՝ օր մը ճաշի հրաւիրեց տիկին Օտրին. այս վերջինը բաւական նազանքները բաւ, իր սուգին համար բնաւ մարդու հետ չտեսնուելու որոշում տուած ըլլալը պատճառ բռնեց, բայց վերջապէս տեղի տուաւ անոր ստիպումներուն:

— Մանաւանդ Գլէնը միասին բերել չմոռնաք, սիրեցեալ տիկին. թէ՛ ամուսինս և թէ՛ ես արդէն սկսած ենք խորունկ սիրով մը սիրել զայն:

Ռօժէ ամուսինները՝ իրենց ժառանգորդներուն տուած ճաշերնէն շատ աւելի համեստ ճաշ մը պատրաստեր էին: Տանտիրուհւոյն խնամոց տակ պատրաստուած երեք տեսակ ընտիր կերակուրներ միայն՝ ճաշին ամբողջութիւնը կը կազմէին, և այդ ճաշը կ'ոռոգէր Պօրտօի շիշ մը հին գինի՝ որուն խիցը հանելու կ'աշխատէր Պ. Ռօժէ՝ փափկակերի մը վայելուչ զգուշաւորութեամբ:

— Ես խնամեր եմ գայն, կ'ըսէր, տասը տարիէ ի վեր մառանիս խորը կը սպասէր այս շիշը:

Սօսակցութիւնը թէեւ ճաշին սկիզբը շատ դանդաղ գնաց, բայց հետզհետէ սկը-

սաւ ողբերուիլ: Սօսեցան իրենց փողոցին վրայ, տուներուն և անոնց բնակիչներուն վրայ, որոնց ներքին կեանքին շատ մանրամասնութիւնները գիտէր տիկին Ռօժէ, և զորօ կը պատմէր առանց չարակամութեան, և իրեն սովորական եղող անփութութեամբ իրերը եղած վիճակին մէջ ներկայացնելով:

— Անշուշտ պէտք է մօտէն ճանչնալ այն մարդիկը որոնց հետ կը բնակինք, այնպէս չէ՛, ըսաւ տիկին Օտրիի:

Ու իր գրացիներուն ներքին կեանքին վրայ այսքան լաւ տեղեկութիւններ ունենալուն համար ինքզինքը չքմեղելու դիտաւորութեամբ, աւելցուց.

— Չեմ ուզեր ուրիշներուն գործին խառնուիլ, միայն թէ յաճախ պատուհանիս առջին նստած դուրսը կը դիտեմ, ու շատ բան կը տեսնեմ:

Այսպէս խօսակցելով հանդերձ, տէր և տիկին Ռօժէ Գլէնն ալ չէին մոռնար. զանիկայ խօսեցնել տուին, անոր պատրաստաբանութիւններուն վրայ խնդացին, ու հիացան անոր համարձակ բայց շնորհալի ձեւերուն վրայ: Եփացած տղայ մըն էր ան, որ սակայն պահած էր իր բնական ազնուութիւնը, և զինք չըջապատողներուն համակրանքին տակ բացուեր էր. ինչպէս ծաղիկը արեւուն ճառագայթներուն տակ: Ընթանչացան իր առոյգ դէմքին, խոշոր աչքերուն, նրբահիւս մազերուն վրայ: Գլէն— փոքրիկ չարածճի մը— իրեն ուղղուած այս գովեստները կ'ընդունէր իբրեւ իր մէկ ի-

բաւունքը, առանց զարմանալու և մանաւանդ առանց հպարտանալու, և իր բարեկամներուն կ'ուզէր անկեղծ և դո՛սուանկ ակնարկ մը, որ կարծես ըսել կ'ուզէր. «Այո՛, ճիշդ բռածնուդ պէս եմ. ճշմարտութիւնն ալ ատրկայ է. անշուշտ գո՛հ էք ինձմէ՛»:

Մայրը կը պատմէր երբեմն երբեմն անոր ըրած խորհմաստ խօսքերը. խօսքեր՝ զորս տղաքները կը նետեն առանց հասկընալու և անփութօրէն, որպէս զի իրենց ծնողքները խնամով ժողովեն զանոնք: Յետոյ համոզուած շեշտով մը յիշեց երաժշտութեան համար իր ազջկան ունեցած սէրը և ընդունակութիւնը:

— Հագիւ վեց ամիս կայ որ սկսած եմ դաշնակի դաս տալ իրեն. և ի՛նչ մեծ հաճոյք մըն է ինձի, տեսնել ամէն օր անոր զգալի յառաջադիմութիւնները:

— Երաժիշտ պիտի ըլլայ, գոչեց տիկին Ռօժէ:

— Ամէն պարագայի մէջ ուրախալի ես բեւոյթ մըն է տաղանդ ունենալը, ըսաւ տիկին Օտրի՛ լուրջ ձայնով մը. գիտե՛նք թէ ապագան ինչ բազմ վերապահած է իրեն. խնդճ աղջիկ, թերեւս հարկ պիտի ըլլայ որ իր աշխատութեամբը հացը ձարելու օտիպուի. գիտենք որ աշխատելու համար խիստ քիչ ասպարէզներ ունին կիները:

— Ո՛հ, գոչեց տիկին Ռօժէ, այս աստիճան գեղեցիկ ու սիրուն աղջիկ մը դժուարութիւն պիտի չկրէ ամուսին մը գտնելու, այնպէս չէ՞:

Բայց այս խօսքը՝ տիկին Ռօժէի սպասած արդիւնքը առաջ չբերաւ, մայրը երեսն անդին դարձուց ու պատասխան չտուաւ:

— Ո՛հ, ամուսնութիւնը, մըմնջեց Պ. Ռօժէ, ամուսնութիւնը...

Եւ ուրիշ գաղափար մը չաւելցուց այս բացազանչութեան վրայ:

Ազանդերին ատեն Պ. Ռօժէ չափազանց զուարթացաւ. գո՛հ և ուրախ դէմքով մը փոքրիկը ծունկերուն վրայ առնելով կը խաղցնէր զայն, ու Գլէ՛ո՛ որուն համար բոլորովին նոր զուարճութիւն մըն էր այս, կը ցատկէր անոր ծունկերուն վրայ հեւ ի հեւ, ու միշտ կը կրկնէր «նորէ՛ն, նորէ՛ն...» Ու Պ. Ռօժէ նորէն կը սկսէր հայրէկէ խաղ խաղալ:

— Բաւական է, Գլէ՛ո՛, կ'ընդմիջէր երբեմն տիկին Օտրի՛՝ յանդիմանական անուշ շեշտով մը, բաւական է, պարոնը յոգնեցուցիր:

— Կ'աղաչեմ, մայրիկ, անգամ մըն ալ: Երբէք, այս տխուր ընկարանին մէջ ուր Ռօժէ ամուսինները իրենց տարիները կ'անցընէին, այսքան զուարթութիւն, աղմուկ և ոգևորութիւն տեսնուած չէր: Միւս վարե՛ ձեռքները՝ որ իրենց խօսուընտուքը և քրքիջները լսեր էին, յաջորդ օրը մի՛նչեւ իրիկուն այս նիւթին վրայ խօսեցան, և գտնուեցօն մարդիկ ալ որ զանազան անձան ենթադրութիւններ բրին տիկին Օտրի՛ նկատմամբ, որուն վրայ շեղակի և անվստահ ակնարկներ սկսան նետել:

Տէր և տիկին Ռօժէի գլխաւոր զբաղումը նշաւ այնուհետեւ Գլէռի փոքրիկ նուէրներ ընել, ընտրանօք և արուեստագիտօրէն պատրաստուած, զոր գրեթէ երկչոտութեամբ կը նուիրէին, վախնալով որ հաճելի չի թուիր անոր: Տղեկը՝ իր սովորական ազնուութեամբ շնորհակալ կ'ըլլար անոնց, բայց բնաւ չէր զարմանար, որովհետեւ բնական բան մը կը գտնէր այս երկու ծերուկներուն իր նկատմամբ ցուցուցած գորգուրանքն ու փութկոտութիւնը: Ընդհակառակն մայրը որ զաւկէն չատ աւելի զգուշաւոր վարմունք մը ունէր, անուշութեամբ կը յանդիմանէր իր բարեկամները, ըսելով թէ իրենց ցուցուցած չափազանց բարեացակամութեամբ և ազնուութեամբ թէ՛ իր աղջիկն և թէ՛ զինքը կը շփացնէին:

— Ո՛չ, կը պատասխանէր տիկին Ռօժէ, աշխարհի մէջ միս մինակ ենք մենք. երկու ծերուկներ, ենք. որ կը գուրգուրանք այս աղեկին վրայ. թողէք որ սիրենք զինքը. արեւի վերջին ճառագայթ մըն է ան մեզի համար:

Գլէռ, որուն կանխահաս խելացիութիւնը ամէն բան հաօկնալ կը թուէր, այն ատեն բարի տիկնոջ գիրկը կը ցատկէր. ու կը սկսէր անոր այտերը շոյել և համբոյրներով ծածկել զինքը:

Ի՞նչ Գ. Ռօժէ քիչ մը ատեն զգուշաւորութեամբ վարուելէ յետոյ, ինքն ալ սկսեւ էր հակառակ իր չափազանց խնայող բնաւորութեան, Գլէռի զանազան նուէրները

նշու տենդովը համակուիր: Նոր խաղալիկներ գնելու, գեղեցիկ կերպաններ փնտռելու համար վաճառատունէ վաճառատուն կը վազէր միշտ: Ամէն անգամ որ Գլէռ կը անսնէր անոր գալը—այսինքն գրեթէ ամէն օր—վստահ էր թէ նոր անակնկալ մը պատրաստուած է իրեն: Բայց տեսակ մը պչրողութիւն դնելով իր վարմունքին մէջ, անմեղ գէմքով մը կը սպասէր որ ծրարը զբուսնէն ելլէր. անտարբեր երեւոյթով մը առասանը կը քակէր, ու հազիւ շնորհակալութիւն մը յայտնել կը հաճէր: Սակայն վայրկեան մը չանցած, խանդաղատանքի անկեղծ արտայայտութեամբ մը Գ. Ռօժէի գիրկը կը նետուէր, և փոքրիկին այս վարմունքն էր որ հիացման մէջ կը ձգէր զինքը:

Յաճախ տիկին Օտրի կը ջանար չափ մը դնել ամէն օր խաղալիկներ գնելու մասին անոնց ցուցուցած եռանդին:

— Խնդրեմ, չափազանց չքեղ բաներ չդնէիք, սիրելի բարեկամներս, կ'ըսէր անոնց: Գլէռ մեծ հարստութեան մը ժառանգորդը չէ, պէտք չէ ապագային իրեն վերապահուած համեստ դիրքէն խիստ բարձր նուէրներով շփացնել զինքը:

Այս խօսքերը լսելու պահուն, տիկին Ռօժէ կը հիանար մօրը իմաստուն հեռատեսութեանը վրայ: Անգամ մը սա խօսքը քերնէն փախցուց.

— Խեղճ պղտիկ, եթէ հայրը չմեռնէր, անշուշտ բաւական հարստութեան տէր պիտի ըլլար:

Տիկին Օտրի շիկնեցաւ, և փոխանակ պատասխանելու երեսն անդին դարձուց: Անոր այս շփոթութիւնը իր ցաւին տակաւին մեղմացած չլլալուն վերագրեց տիկին Ռոսէ, և անոր վէրքը նորոգած ըլլալուն համար ներքնապէս զզջաց:

Նոյն իրիկունը այս դէպքը ամուսնոյն պատմելէ յետոյ, յարեց.

— Կարծեմ թէ փափկանկատութեան բուրորովին հակառակ վարմունք մը ունեցայ. հանգուցեալ Պ. Օտրի անձանօթ էր մեզի, ուստի լաւաւրոյն էր բնաւ խօսք չբանալ այս մասին:

— Անտարակոյս, պատասխանեց Պ. Ռոսէ: Ու քիչ մը վարանելէ ետք, յարեց.

— Ատիկա ցաւալի յիշատակներ կ'արթնցնէ անշուշտ իր ներկայ թշուառութեան մէջ:

— Այո՛, շատ տառապած ըլլալու է, ըսաւ տիկին Ռոսէ խոկուն դէմքով մը. սոսկալի բան է սիրականները կորսնցնել. բայց այն աստիճան թշուառ չեմ կրնար համարիր զինքը, քանի որ Գլէոի պէս աննման աղջիկ մը ունի:

— ...Որովհետեւ պաշտելի տղեկ մըն է ան... տեսնելու էիր այսօր զինքը...

Ու երկուքն ալ կը սկսէին իրարու պատմել փոքրիկին բրած սիրուն բաները, զորտան անգամ պատմած էին արդէն. հիմա երբ զաւկի վրայ խօսք կ'ըլլար, ա՛լ չէին տխրիր. վասն զի իրենց այնպէս կը թուէր թէ իրենք ալ զաւկի մը տէր են. և Գլէո՝

այնպիսի անկեղծ համակրութիւն մը և սէր մը կը ցուցնէր անոնց, որ հետզհետէ կը հաստատուէին այդ ցնորքին մէջ:

— Անանկ կը կարծեմ որ զիս ալ գրեթէ մօրը չափ կը սիրէ, կ'ըսէր տիկին Ռոսէ:

— Ատիկայ կարելի չէ, կր պատասխանէր Պ. Ռոսէ, շատ առաջ կ'երթաս:

— Եթէ ոչ մօր մը, գոնէ մօրաքրոջ մը պէս կը սիրէ զիս, կը պատասխանէր տիկին Ռոսէ բսած խօսքն ուզողելով. այնպիսի մօրաքրոջ մը, որ ամէն ստան իր քովի կը գտնուի, և որուն յիշատակը մեծ տեղ մը կը բռնէ մանկան միտքին մէջ:

— Այո՛, կը յուսամ որ իր յիշողութեան մէջ տեղ մը պիտի կրնանք գրաւել, կ'եզրակացնէր Պ. Ռոսէ:

Այս ընթացքով երեք տարի անցաւ: Տիկին Օտրի սուգէն ելաւ, բայց միշտ մութ-գոյն զգեստներ կը հագնէր, մինչ Գլէո գեղեցիկ շողշողուն շրջազգեստներ ու սիրուն զլխարկներ կը կրէր:

Ու քանի կը մեծնար, այնքան աւելի խելացի և կանոնաւոր վարմունք մը կ'ունենար, թէև զերծ չէր իր հասակին մէջ անհրաժեշտ եղող աննշան թերութիւններէ. օրինակի համար քիչ մը որկրամուկ էր. բայց երբ շաքարեղէն մը կամ ուրիշ ու է բան մը նուիրէին իրեն, այնքան սիրուն կերպով կը խոստովանէր իր այս թերութիւնը, որ անկարելի էր չներել անոր:

Քիչ մըն ալ շփացած էր, վասն զի միշտ հիացում պատճառած էր զինքը տեսնողն-

րուն, բայց աչքի չէր զարներ իր այդ ան-
նշան թերութիւնը:

— Շատ պչրող պիտի ըլլայ, կ'ըսէր եր-
բեմն մայրը, որ սակայն ըսածին չէր հաւտար:

— Բէ՛հ, կ'ըսէր Պ. Ռօժէ, գեղեցիկ և
սիրուն է, և գիտէ այդ բանը. այսչափ մի-
այն. ի՞նչ վնաս ունի ասիկա:

— Բնաւ վնաս մը չի կրնար յառաջ գալ,
կ'ըսէր տիկին Ռօժէ՝ համողեալ շեշտով մը.
ընդհանրապէս կիները չափազանց համեստ
են. ինքը միւսներէն քիչ մը աւելի համար-
ձակ պիտի ըլլայ, և այսպէսով աւելի հան-
գիստ պիտի ըլլայ...:

Երկրորդ տարին Գլէռ հիւանդութիւն մը
ունեցաւ. կապուտ-հազ եղեր էր:

Բանի մը շօրաթ ծանրապէս հիւանդ
պառկեցաւ. և ապաքինելէ ետք ալ չափա-
զանց սկար մնաց. դէմքը տժգոյն երանգ
մըն էր առէր, ու միշտ կը հազար. ուստի
ամառ գալուն պէս մայրը զանիկայ ծովու
բաղնիք տարաւ: Պարոն և տիկին Ռօժէ,
որոնք երբէք Բարիզէն դուրս ելած չէին,
մտածեցին իրենք ալ առիթէն օգուտ քա-
ղելով Նորմանտիոյ ծովեզերքն այցելել:
Բայց այնքան մեծ բան մըն էր այս մասին
որոշում մը տալ, որ այդ որոշումը չտուին.
ամառուան այնքան տաք օդերուն, իրենց
բնակարանին մէջ միսմինակ ժամանակ ան-
ցուցին, առանց ո և է արտաքին բանով մը
հետաքրքրուելու: Երբեմն երբեմն տիկին
Օտրիէն եկած նամակ մը Գլէռի առողջական
վիճակին վրայ տեղեկութիւններ կուտար

իրենց. փոքրիկը կարծես կը վերածնէր այդ
առողջարար կլիմային ազդեցութեան տակ,
աւազներուն վրայ բուսիկ ոտքով կը վազ-
վառէր, և կամ փոքրիկ կարթով մը ծովե-
զերքէն ձուկ կ'որսար:

— Ո՛րչափ ազուորցած ըլլալու է հիմայ,
Աստուած իմ, կը գոչէր տիկին Ռօժէ:

— Բարեբաղդարար այս ամառ շատ տաք
կ'ընէ, կ'ըսէր Պ. Ռօժէ հառաչելով. ուստի
կատարելապէս առողջութիւնը գտնելու հա-
մար պէտք եղածին չափ երկար ժամանակ
պիտի կրնայ հոն մնալ:

— Տիկին Օտրի օգոստոսի վերջերը վե-
րադառնալու որոշում տուած էր:

— Իրաւ է, բայց եթէ տաքերն այսպէս
շարունակեն, յուսալի չէ որ սեպտեմբեր
15էն առաջ վերադառնան:

— Ո՛րչափ ժամանակ կայ տակաւին:

* *

Վերջապէս վերադարձան:

Այս առթիւ խնջոյք մը տրուեցաւ, որու
միջոցին տիկին Ռօժէ չէր դադրիր համու-
րելէ Գլէռի՝ արեւէն թխացած այտերը, և
հիացմամբ մտիկ կ'ընէր անոր նկարագրու-
թիւնները՝ տեսած երկիրներուն վրայ, ման-
կական պարզուկ ոճով մը պատմուած:

Բայց այս խնջոյքէն յետոյ երբ տիկին
Ռօժէ մինակ մնաց, տխրութիւն մը պատեց
զինքը: Գլէռի մէկ քանի ամսուան բացա-
կայութիւնը կարծես բաւական եղեր էր իր
կեանքին անդորրութիւնը խռովելու: Ապա-
քան նախագուշակելու տխուր ձիրքն ունէր

ինքը, հոգեկան ցաւալի տրամադրութիւն մը զոր ինքնամիտի մտքերը միայն կը ճանչնան: Այս բաժանումը յիշեցուցեր էր իրեն թէ բնաւ կապ մը չկար իր և այն մանկան միջեւ, որուն վրայ այնքան կը գուրգուրար. թէ ինչպէս որ երեք ամիսի չափ այդ տղեկըն անհետացեր էր իր կեանքին հորիզոնէն այսպէս ալ օրին մէկը կրնար անհետանալ բոլորովին, ճակատագրի մէկ քմահաճոյքին բերմամբ, նման այն քմահաճոյքին որ զանիկայ իր մօտ ձգեր էր: Ինչո՞ւ չէ. զաւակն իր մօրը պիտի հետեւէր բնականաբար. և ո՞վ կրնար հիմակուրնէ գուշակել թէ ի՞նչ բաղդ վերապահուած էր երիտասարդ այրիին: Այս անստուգութիւնը կը տառապեցնէր զինքը, և ծայրագոյն աստիճանի կը հասցնէր Գլէոյ վրայ իր ունեցած գուրգուրանքը, որ հետզհետէ բուռն կիրքի մը փոխուել կը թուէր, և հազար ու մէկ տխուր ենթադրութիւններու, հաշիւներու և նախազգացումներու ծնունդ կուտար իր մտքին մէջ: Միշտ վնասած և մտադրազ փրձակ մը ունէր. իր երկարատեւ լռութիւնները կը խզէր, երբեմն երբեմն ըսելու համար միայն իր ամուսնոյն.

— Ի՞նչ պիտի ընենք եթէ տիկին Օտրի պայմանագիրը չնորոգէ:

— Կը յուսամ որ նորոգէ, կը պատասխանէր Պ. Ռօժէ հաստատ ձայնով մը, որպէս թէ ըսածին վստահ ըլլար: Ինչո՞ւ չնորոգէ, հոս շատ հանգիստ չէ՞ միթէ. եթէ տանը մէջ նորոգութիւններ բնել հարկ ըլ-

լայ, իր փափաքը կը կատարենք, այնպէս չէ՞...

— Ո՛հ, անտարակոյս. բայց... եթէ ամուսնանայ...

— Հաւանական չէ ատիկայ, կ'ըսէր Պ. Ռօժէ թերեհաւատութեամբ. կին մը՝ որ հարստութիւն չունի, և զաւկի մըն ալ տէր է...

Ու կը ջանար խօսակցութիւնը ուրիշ նիւթի մը վրայ դարձնել, բայց տիկին Ռօժէ մտիկ չէր ընէր անոր խօսքերը, և մինչ ամուսինը օղին անձրեւոտ կած պայծառ ըլլալուն վրայ կ'ըսէր, ինք միշտ զինքը դրաղեցնող նիւթին վրայ կը խորհէր, և կարծես իր ներքին մտածման պատասխանելու համար.

— Մարդ երբէք չի կրնար գիտնալ, կ'ըսէր՝ ամուսնոյն խօսքը ընդմիջելով:

— Ի՞նչ բան կարելի չէ գիտնալ, կը պատասխանէր Պ. Ռօժէ՝ զարմացած դէմք մը առնելով:

Բայց տիկին Ռօժէ ամուսնոյն աչքերուն մէջ կը կարդար թէ մտքէն անցած գուշակեր էր, և անոր այս կեղծ զարմացումը՝ զինքը չապահովելէ զատ, ա՛լ աւելի կը վրդովէր:

Պայմանաժամը լրանալու օրերը տիկին Ռօժէի տխրութիւնը տեսական հանգամանք մը առաւ. ա՛լ ուրիշ բանի վրայ չէր մտածեր: Ամէն օր միեւնոյն խօսքը կը կրկնէր թեթեւ փոփոխութիւններով: Շատ անգամ դռնապանը կը հարցաքննէր. իր սենեակին

պատուհանէն կը դիտէր տիկին Օտրիի ամենափոքր շարժումները, և անակնկալ եզրակացութիւններ կը հանէր իր տեսածներէն: Ամէն օր ընթրիքի ատեն իր զննութեանց արդիւնքը կը հաղորդէր ամուսնոյն:

— Ի՞նչ կարծիք ունիս, կը հարցնէր անոր: Պ. Ռոժէ կ'ամ քնաւ պատասխան չէր տար, և կամ ուսերը թօթուելով, սանկ խօսք մը կ'ըսէր.

— Ոչինչ բանի մը համար կը վրդովիս, ազնիւ բարեկամուհիս, պայմանագիրը պիտի նորոգէ, անհոգ եղիր:

— Ի՞նչ բան մը ըսա՞ւ:

— Տակաւին ոչ:

— Ուրեմն ինչէ՞ն գիտես:

— Պիտի տեսնես:

Տիկին Ռոժէ՝ ամուսնոյն ազդեցութիւնը կրելու վարժուած ըլլալով, վայրկեան մը կ'ապահովուէր. բայց ասիկայ շատ չէր տեսեր, և չնչին դիպուած մը պատճառ կ'ըլլար որ նորէն իր անձկութիւնները երեւան դան:

Վերջապէս օր մը Պ. Ռոժէ ըսաւ կնոջը.

— Տիկին Օտրի այս առտու հետս խօսեցաւ, պայմանագիրը պիտի նորոգէ:

Տիկին Ռոժէ ամուսնոյն նայեցաւ այնպիսի մէկու մը դէմքով, որ երկար ատենէ ի վեր սպասուած բարեգուշակ լուրի մը վրայ տակաւին կը տարակուսի:

— Երե՞ք տարուան համար:

— Այո՛, երեք տարուան համար:

Տիկին Ռոժէ այս լսելով ուրախութենէն

խելքը գլխէն թռաւ. կարծես ինքն ալ երեք տարուան համար պայմանագիր մը կը ստորագրէր երջանկութեան հետ:

— Ո՛հ, մեծ հոգէ մը ազատեցայ, գոչեց:

— Բնաւ նորոգութիւն մըն ալ չի պահանջեր, յարեց Պ. Ռոժէ:

— Եթէ ուզէր ալ, սիրով պիտի կատարէինք:

— Վերջապէս եղած վիճակէն գոհ կ'երեւայ, կը տեսնես որ պարապ տեղը այնքան հոգ ըրեր ես:

— Շատ ճիշդ է:

— Իրաւունք ունէի ուրեմն երբ քեզի կ'ըսէի թէ ամէն բան բաղձանքիդ համաձայն պիտի կարգադրուի:

Տիկին Ռոժէի ճակատին վրայէն տխրութեան ամպ մը անցաւ:

— Ամուսնութեան մը հաւանականութիւնը միշտ կայ ու կը մնայ, ըստ:

— Առ այժմ այդպիսի խօսք մը չկայ, ըսաւ Պ. Ռոժէ գլուխն օրօրելով:

Եւ քիչ մը կանգ առնելէ ետք,

— Բանի որ վարձագիրը նորոգեց, յարեց փութկոտ շեշտով մը, ըսել է որ մտքին մէջ այդպիսի բան մը չկայ:

Դ.

Նորէն սկսան շարունակել իրենց հանդարտիկ կեանքը. տիկին Ռոժէ իր անմիջական հոգէն ազատած ըլլալով, ինքզինքը բոլորովին տուեր էր անկեղծ սիրով մը գուրգուրալու փոքրիկ Գլէօի վրայ, առանց զայն կորսնցնելու վախը ունենալու օրտին

մէջ. և հնար եղածին չափ լաւ կը կատարէր ինչ որ ինք ճշմարտ ղ դերը կ'անուանէր: Եւ իրաւունք չունէ՞ր միթէ. հեռաւոր ապագայի մը տխուր նախագուշակութիւններով, մեր ներկայ անդորրութիւնն ինչո՞ւ խանգարենք: Շատ անգամ իրերը մեր յուսացածէն շատ աւելի լաւագոյն կերպով կը կարգադրուին:

— Խելացութիւնը՝ մարդուս ձեռքին տակ գտնուած փոքրիկ հաճոյքները վայելելուն մէջ կը կայանայ, կ'ըսէր երբեմն Պ. Ռօթէ:

Ասիկայ շատ ճիշդ էր. և Գլէոփ սիրով զեղուն՝ դուարթ կեանք մը կ'անցընէին երկուքն ալ, որպէս թէ իրենցն եղած ըլլար այդ զաւակը, որուն՝ ուրիշի մը աղջիկն ըլլալը կը մոռնային յաճախ:

Բայց առաւօտ մը տիկին Օտրիի սպասուհին սարսափահար և հերարձակ վիճակի մը մէջ եկաւ, և զգացած վախէն կակազելով՝ պատմեց իրենց, թէ տեսնելով որ տիկինը սովորական ժամուն սենեակէն դուրս չելեր, ինք գացեր էր սենեակը, և դանիկայ անշարժ տարածուած գտեր էր անկողնին վրայ, դալկադէմ և արդէն պաղած:

Անմիջապէս բժիշկ մը բերուեցաւ, որ ուրիշ բան չկրցաւ ընել, բայց եթէ մահը հաստատել, զոր շնչերակի մը խղումին վերագրեց:

Հաւանաբար իրաւունք ունէր:

Ե.

Տիկին Ռօթէ բնականաբար ամենէն առաջ Գլէոփ վրայ խորհեցաւ:

— Շուտով փոքրիկը հոս բերէ՛ք, գոչեց անմիջապէս:

Ու մինչ սպասուհին տղեկը բերելու համար մեկնեցաւ հոնկէ, ինք սարսափահար մնաց մահուան այս վերերեւումէն իրենց բնակարանին շուրջը. միակ վտանդն էր այս որուն վրայ երբէք չէր խորհած, և որ այսպէս կը հարուածէր զիրենք անգթօրէն՝ իրենց կեանքի միօրինակ անդորրութեանը մէջ: Յետոյ իբրև քիչ մը ինքնասէր կին, որ բնական միտումով մը դիւրին և ապահով նեցուկ մը կը փնտռէ, ուղեց երթալ ապաստան մը փնտռել իր ամուսնոյն քով: Բայց դանիկայ ալ տարապայման յուսահատութեամբ մը համակուած տեսնելով, եղած տեղը դամուած մնաց:

Եւ յիրաւի Պ. Ռօթէ այս անակնկալ լուրէն այնքան ազդուեր էր, և անոր պատճառած ցաւն այն աստիճան սաստիկ և խորին եղեր էր, որ անկարելի էր չզարմանալ այս մասին: Տխրութենէն խենդենալուն մազ մնացեր էր: Եւ ամենէն սոսկալին ո՛չ այնչափ իր վրդովեալ դէմքին վրայ և մոյրորուն նայուածքին և անկապակից շարժումներուն մէջ նշմարուող ցաւն էր, որքան յուսահատութիւնը սքօղելու, հառաչանքները զրուպելու համար ըրած գերմարդկային ճիգը:

Տիկին Ռոօէ զինքը յուզող տխուր մտածումները վայրկեան մը մոռնալով, զարմացախառն սոսկմամբ մը անոր նայեցաւ :

— Ի՞նչ ունիս, հարցուց :

— Ոչինչ... կակազեց Պ. Ռոօէ... փոքրիկ յուզում մը միայն. բնական է ասիկայ, այնպէս չէ... մտքերնուս կ'անցնէ՞ր այս պատահարը : Աստուած իմ... ո՛հ, Աստուած իմ...

Յետոյ բոլորովին խոնջած ու վհատած դէմքով մը կնոջը գիրկը նստուեցաւ հեկեկալով և անիմաստ անկապակից խօսքեր մրմնջելով,

— Թշուա՛ռ... ո՛հ... Թշուա՛ռ... Թշուա՛ռ... մեռա՛ւ... մեռա՛ւ... աւա՛ղ... աւա՛ղ... կարելի՞ բան է... ըսէ՛...

Տիկին Ռոօէ չէր լար. վայրկեան մը մոռնալով իր տխրութիւնը՝ կասկածոտ աչքերով կը դիտէր իր ամուսինը. այսինքն այն մարդը, որ գիտէր թէ պաղարիւն էր, զգուշաւոր, իր ներքին յուզումները զգայելու կարող, և խիստ նուազ հակամէտ ունէ բանէ մը զգածուելու, և որ կը անսնէր հիմա թէ բողբոջ բերմամբ իրենց կեանքին մէջ մտնող օտարական կնոջ մը մահուան պատճառաւ այս աստիճան ծայրայեղ յուսահատութեան մէջ կ'իյնար :

Այս միջոցին Գլէն վրայ գալով, Տիկին Ռոօէի ուշադրութիւնը խեղճ աղջկան վրայ դարձաւ : Այն ալ կուլար ու մայրիկը կը կանչէր : Տիկին Ռոօէն տեսնելուն պէս

թեւերն անոր երկնցուց, որպէս թէ անկէ խնդրելու համար այն գուրգուրանքը, որ յանկարծ կը խլուէր իրմէ : Տիկին Ռոօէ ծունկին վրայ առնելով գգուեց, շոյեց զինքը, ու մանկիկը, իրեն հասակին յատուկ թեթեւամտութեամբ իր վիշտը մոռցած, հաճոյք կը զգար կարծես, այս նոր և անոյ խանդաղատանքին քաղցրութեամբը օրորուելով :

Պ. Ռոօէ և օ իր կարգին եկաւ համարոյներով ծածկեց զինքը :

— Խնդ՞ փոքրիկ... կ'ըսէր հեկեկաձայն, մինակ... Ո՛հ, Աստուած իմ :

Գլէն՝ Պ. Ռոօէի այսքան յուսահատիւ տեսնելով ինքն ալ լալ սկսաւ : Այն ատեն Պ. Ռոօէ առանց իր զգեստներուն շտկաւորւած չըլլալը նկատողութեան առնելու, աճապարանօք դուրս ելաւ և տիկին Օտրիի պորմը վազեց, երկար ատեն այնտեղ մընաց. ի՞նչ կրնար ընել հոն, եթէ ոչ մեռելը դիտել...

Յետոյ նորէն տուն դառնալով, ըսաւ.

— Պէտք է որ մեկնիմ... ընաւ մէկը չկայ որ հարկ եղած հոգը տանի... ոչ ոք... սակայն պէտք է որ թաղումը կատարուի, այնպէս չէ... Ո՛չ աղգական ունի և ոչ բարեկամ. մենք ենք միայն իր ծանօթը... պէտք եղած կարգադրութիւնները պիտի ընեմ...

— Գնա՛, ազնիւ բարեկամս, ըսաւ տիկին Ռոօէ անձառ քաղցրութեամբ մը :

Պ. Ռոօէ վիրաւորուած կենդանի մը

պէս սենեակին մէջ կ'երթար ու կուգար. ինք որ ամենաչնչին բան մը անգամ կարգով կանոնով կ'ընէր, իր գլխարկը սենեակին մէջ ամէն կողմ փնտուեց, բացի սովորաբար գտնուած տեղէն: Կինը որ լուրջ և հետաքննին ակնարկով մը զինքը կը դիտէր:

— Ի՞նչ կը փնտուես, հարցուց.

— Գլխարկս:

— Իր սովորական տեղն էր, պատաստիկին Ռոժէ՝ գլխարկն անոր կարկառելով:

— Ո՛հ, ալ չեմ գիտեր, չեմ գիտեր ըրած թողածս, կ'ըսէր ամուսինը:

Տիկին Ռոժէ մընակ մնաց Գլէճի հետ, անոր կը պլլուէր անխօսուկ, ու արցունքով յուսահատ նայուած քներ ձգելով անոր վրայ:

Այն ատեն սկսաւ խորհրդածել...

Թէեւ հազար ու մէկ անձկալից հարցումներ կը պաշարէին զինքը, մտքին մէջ յանկարծ պայծառ լոյս մը ծագեր էր: Թէեւ ամէն բան կատարելապէս չէր կրնար մեկնել առայժմ, բայց լաւ կը գուշակէր թէ այս պահուն իր ամուսնոյն սրտին մէջ որոնում մը տեղի կ'ունենար: Եւ որպէս զի աւելի լաւ կրնայ թափանցել ամուսնոյն ներքին զգացումներուն, սկսաւ իր հին յիշատակները պրպտել, երեք տարիէ ի վեր պատահած դէպքերուն շղթան մտքին առջին բնրել, և անոնցմէ, հետզհետէ աւելի յստակ և աւելի հաւանական եզրակացու-

թիւններ հանել: Ալ ապահով էր հիմայնա կը ճանչնար արդէն զի, կրք երեք տարի առաջ տունը տեսնելու եկեր էր, և այն օրը միասին խաղացեր էին վատ կատակերգութիւն մը, որուն տեսարաններն առաջուց կարգադրեր, և դերերն ալ բաժնէր էին մէջերնին: Բայց ո՛ւր և ե՞րբ ճանչեր էին իրար: Այս հարցումը անպատասխանի մնաց, և անոր յաջորդեց ուրիշ հարցում մը, որ կազմած գաղափարը խախտելու բնութիւնն ունէր: Ե՞րբ կը տեսակցէին իրարու հետ, քանի որ Պ. Ռոժէ խիստ կանոնաւոր կեանք մը կը վարէր, քիչ անգամներ դուրս կ'ելլէր, և ամէն անգամուն ալ դուրսը ի՛նչպէս ժամանակ անցընելուն վերայ մանրամասն համար կուտար: Ո՛րչափ հանճարեղ սուտեր շինել պէտք եղած էր արդեօք. և ի՛նչ մեծ գլուխ գործոց մըն էր վերջապէս դնելի իր մօտիկը բերելու համարձակիլը: Բայց ո՛չ. վասնզի փոքրիկ պորմին մէջ բնակելէն ի վեր, իր ամուսինը շատ աւելի դժուարութիւն կը կրէր անյուշտ անոր հետ ազատօրէն տեսակցելու: Ուրեմն ինչո՞ւ արդեօք շնչկոյ այսպէս իր ընտանեկան յարկին ձօտիկը զետեղեր էր...: Խեղճ կինը բաւական ատեն շփոթած մնաց այս անպատասխանի հարցումներուն միջեւ, այս հանելուկին առջեւ որուն լուծումը չէր կրնար գտնել...:

Վայրկեան մը միտքէն խորհուրդ մը անցաւ, որ ճշմարիտ և ամէն բան բացատրելու կարող թուեցաւ իրեն: Սէրն ալ ուրիշ

ամէն բաներու պէս մաշելու ենթակայ է. կուգայ ժամանակ մը, որ իրար սիրող երկու քրտերու մէջ, պարզ համակրութիւն մը, սերտ և խանդաղատ մտերմութիւն մը միայն կը մնայ: Ուրեմն, երբ ամուսինը որոշեց շփոթ իր ընտանեկան յարկին այսքան մօտիկը բերել, ալ «նկա ուրիշ բան մը չէր չէն» համար, բայց եթէ բարեկամունի մը, որուն կը կապէր զինքը պարտականութեան կամ գթութեան զգացումը... և կամ թերեւս անոնք մէկմէկու կապուած էին երկուքին ալ հասարակաց եղող զգացումով մը. Գլէն... զաւակներն: Ասիկայ ամէն բան կը բացատրէր: Այդ տղեկն իր աղջիկն էր. կ'ուզէր քովն ունենալ զայն, չէր կրնար անկէ հեռու ապրիլ, և ասոր համար յօժարակամ կը հրաժարէր. զինքը այդ կնոջ հետ միացնող ամենէն յանցապարտ կապէն:

— Գլէն...

Տիկին Ռոսէի կուրծքէն խղղուկ աղաղակի մը պէս դուրս թռաւ այս անունը: Եւ տեսնելով որ տղեկը աչքերը խոշոր խոշոր բացած զարմացմամբ իրեն կը նայէր. անոր գլուխը երկու ձեռքերուն մէջ առած, ըսկաւ երկար ատեն դիտել, անոր դէմքն ուսումնասիրելով և նամուկութեան կէտեր փնտռելով դիմագծերուն վրայ: Այդ նամուկութիւնը՝ առաջին անգամ դէմքին վերի մասերուն վրայ, գլխաւորապէս ճակատին գծերուն մէջ նշմարել կարծեց... յետոյ իրեն այնպէս թուեցաւ թէ կը խաբուէր...

«խալանք մը, ցնորք մըն էր այդ նամուկութիւնը. աւելի բերանն և կզակը քիչ մը կը նմանէին. բայց որչափ անստոյգ էին իր նշմարել կարծած այդ նամուկութեան կէտերը: Ինչպէս կարելի էր եղբակացութիւն մը հանել այսպիսի տարակուսելի բաներէ, որոնք դիպուածի մը արդիւնքը, հետեւաբար հազար տեսակ վէճերու կրնային առարկայ ըլլալ: Միեւնոյն մանուկին համար, ընտանեաց բարեկամներէ ոմանք չեն ըսեր թէ «հօրը կը նմանի», ուրիշներ՝ թէ «ծիղը մօրը պատկերն է», մինչ աւելի հասակաւորներ անոր հաւուն կամ հանիին դիմագծութիւնը կուզեն նշմարել... Ո՛չ. մարդուս դէմքը գաղտնալից բան մը ունի իր մէջը. լաւագոյն էր ուրեմն նուազ շօշափելի, բայց աւելի ապահով նշաններ փնտռել: Այսպէս Պ. Ռոսէի Գլէնի նկատմամբ յուցուցած սէրը բաւական պերճախօս կերպով կը հաստատէր իր կասկածները, քանի որ անիկա հակակրութիւն մը ունեցած էր ուրիշներու դաւկին վրայ, կարծես բարկանալով անոնց դէմ, իր շուրջը սիւնընուն համար այնպիսի երջանկութիւն մը զոր չէր կրնար վայելել...: Ինչ խեղճ տրամաբանութիւն. միթէ ինքն ալ առանց մայր ըլլալու չէր պաշտեր այս փոքրիկ էակը. զոր բաղբը իր ճամբուն վրայ հաներ էր: Ո՛չ, ո՛չ, այս նշանն ալ բաւական չէր փարատելու իր տարակոյսները, որոնք ամենէն սոսկալի ճշմարտութեան աւելի ուժգնօրէն կը շարժուէին զինքը... Եւ սակայն ինչպէս կարելի էր

չանսալ իր ներսիդիէն լսած ձայնին. ինչպէս հերքելու էր իր օրտին մէջ զգացած բացայայտ ապացոյցները:

Տիկին Ռօֆէի՝ իր ամուսնոյն նկատմամբ զգացած համակրութիւնը բուռն և նախանձոտ սէր մը չէր: Իր մէջը չէր զգար նաեւ արժանապատուութիւն ըսուած բանը, այն զուտ առանձնայատուկ զգացումը, որ այնքան կիներու սրտի վէրքերը արիւնոտելով անոնց ամբողջ էութիւնը և կեանքը կը թունաւորէ: Եւ սակայն խեղճ կիներն քղիքը շատ դժբաղդ զգաց. այն աստիճան դժբաղդ, որ կարծես թէ վէպերու մէջ նկարագրուած ծայրագոյն տարիանքով սիրած ըլլար ամուսինը: Իրեն այնպէս թըւեցաւ թէ իր երջանկութեան շէնքին քաբերը հիմէն կը խախտէին, և մահաշունչ անդունդին մէջ կը փոչէին խորասոյզ: Ուրեմն տարիներէ ի վեր երկուքին միջև կեղծիք ու ստութիւն միայն գոյութիւն ունէին, և ամէն օր իրարու յաջորդող սովորական դէպքերը՝ մէկմէկու վրայ բարդուած կեղծիքներու և խաբէութիւններու դէպք մըն էին միայն: Սուա էր ուրեմն ամուսնոյն իր նկատմամբ ցուցուցած բարեկամական համակրութիւնը, սո՛ւտ՝ իր քով դառնուած ատեն հաճոյք մը զգալը. սո՛ւտ՝ միշտ զինքը մտիկ ընել ցուցնելը, իրեն խորհուրդը հարցնելները, իրեն հետ գաղափարներու սրտագին հաղորդակցութեան մէջ մտնելները: Ասոնք ամէնքը կեղծիք են եղեր. Բայց միշտ հոն էր, ամուսնոյն

և իր մէջտեղը պատուարի մը պէտկայնած: Ամուսինը չէր հանդուրժեր անշուշտ իր ներկայութեանը, բայց մատամբ պատուոյն աղարտ չգալու համար, և քիչ մըն ալ առ զթուրթեան կը համակերպէր հետը կենակցելու, մինչ բոլոր համակրանքն ու սէրը նուիրուած էին այդ օտարական կնոջ և անոր զաւկին, զորս կ'երթար նախ հեռուները կը փնտռէր մինչ թէրնի փողոցը կը բնակէին տակաւին, մինչև և այն օրը որ եկան մօտը, իրմէ երկու քալ անդին հաստատուեցան, և ամենայն դիւրութեամբ բոլորովին իրենց կողմը քաշեցին էրկանը սիրտն ու սէրը ամբողջ. և ինք, օրինաւոր ամուսինը, մտքէն անգամ չէր անցըներ պաշտպանել իր դիրքը, իր իրաւունքները, և իր էրկնէն պահանջել իրեն պարտական եղած համակրութիւնը...

Տիկին Ռօֆէ քովէն ճամբեր էր Գլէռը, որ կարծես իր ներկայութիւնը չզգացնելու համար գացեր անխօսուկ նստեր էր սենեակին մէկ անկիւնը աթոռակի մը վրայ, և ինքը, զլուխը կախած, ճակատը կնճռոտած, դառն խորհրդածութեանց մէջ կ'ընկղմէր, ու կը ջանար յիշատակներուն մէջ պրպտել այնպիսի մանրամասնութիւններ, որոնք իր սիրտը աւելի պիտի դառնացնէին ապահովաբար:

Յանկարծ նոր մտածում մը քիչ մը ամօքեց իր ցաւը: Այս յանցապարտ կենակցութեան, անոնց ամօթալի փոխուքներուն և դաւերուն՝ որոնց զոհ եղեր էր ինք, ու յա-

րատեւ կեղծիքներուն, ինչ յաջորդեր էր.—
Մա՛նր անցեր էր անոնց վրայէն: Եւ, Աստու-
ուած իմ, անկէ ոչ այլ ինչ մնացեր էր հի-
մայ, բայց եթէ ամուսնին սրտին մէջ դառն
ցաւ մը՝ որ ամէն ցաւերու պէս հետզհետէ
պիտի մեղմանար անշուշտ, խեղճ դիակ մը՝
որ վաղը պիտի անհետանար, և... այն
փոքրիկ տխրադէմ էակը, որ դիմացը՝ ա-
թոռակին վրայ նստած էր մտածկոտ, և ո-
րուն խոչոր աչքերը իր վրայ յառած էին
հիմայ զթահայց նայուածքով մը:

Այն ատեն տիկին Ռոթէ ներքին մղումէ
մը դրդուած, գոչեց.

— Գլէ՛ն... սիրելի՛ս... եկո՛ւր:

Մանկիկը՝ տիկին Ռոթէի զինքը կանչե-
լուն համար գոհ և երջանիկ, վազեց գնաց
բարեկամուհւոյն քով, որ զինքը համբոյր-
ներով ծածկեց:

— Դուն յանցանք չունիս, ո՛չ... յայտնի
է որ յանցանքը քուկդ չէ... Ո՛հ՛ղճ, խեղճ
տղեկ... ո՛հ, ո՛ւր էր թէ ապահով ըլլայի
... գիտնայի՛ ճշմարտութիւնը... Աստուած
իմ, ինչպէս ստուգելու է...

Յետոյ կարծես յանկարծական ներշնչում
մը ունենալով, գոչեց.

— Ինձի մտիկ ըրէ՛, Գլէ՛ն...

Հոս վայրկեան մը կանկ առաւ. կը
զգար թէ ընելիքը վատ բան մըն էր: Բայց
նախանձու կիրքը աւելի զօրեղ փրթաւ.
ուստի գողգոջուն ձայնով մը հարցուց.

— Ըսէ՛, Գլէ՛ն... Պ. Ռոթէ շատ անգամ
դի կուգա՞ր:

Տղեկն իր վճիռ աչքերը զարմացմամբ
անոր յառեց.

— Ա՛հ, ա՛յո՛, շատ անգամ... ինչպէս գի-
տես:

Յիրաւի ինքն ալ գիտէր այս բանը: Գը-
լէնի պատասխանը՝ աւելի չէր ծանրացներ
իր կասկածները, ինչպէս նաև չէր ալ թե-
թեւցներ:

— Գլէ՛ն, ըսէ՛ ինձի, յարեց տիկին Ռո-
թէ, մայրիկդ շատ անգամ քեզ մինակ կը
ձգէ՞ր...

— Ո՛հ, ո՛չ... ես մայրիկիս քովէն բնաւ
չէի զատուեր. միշտ հետն էի, մի՛շտ...

— Բայց երբեմն երբեմն դուրս կ'ելլէր:

— Այո՛, յանձնարարութիւններ ընելու
կ'երթար:

— Դուն ալ մէկտեղ կ'երթայիր:

— Ո՛հ, ամէն ատեն չէ,

Երբ տղաք իրենց եղած հարցումներուն
բուն իմաստը չեն հասկնար, շատ անգամ
իրարու բոլորովին հակասական պատաս-
խաններ կուտան: Ասէ՛ զատ, ինչ հետե-
ւանք կարելի էր հանել անոր խօսքերէն.
Ինքն այ այդ տղեկին չափ չէր գիտեր որ
տիկին Օտրի շատ քիչ անգամ մինակը դուրս
կ'ելլէր. բայց ասիկայ բան մը չէր հաստա-
տեր, բան մը... գոնէ անցեալին համար:

— Ըսէ՛ տեսնեմ, Գլէ՛ն. երբ Պ. Ռոթէ
ձեր տունը չըլլար, մայրիկդ անոր վրայով
կը խօսէ՞ր քեզի:

— Ո՛հ, այո՛... ինչպէս նաև քու վրայով
ալ, հօրաքոյր:

— Ինչ ըսելը կը յիշե՞ս արդեօք...

— Ո՛հ, այո՛... Կ'ըսէր թէ «Պ. Ռօժէ շա՛տ, շա՛տ բարի է, և մեզ խի՛ստ կը սիրէ...» և թէ «տիկին Ռօժէ ալ խիստ ազնիւ է, չափազանց ազնիւ»:

— Այսչափ միայն...

— Ո՛հ, տակաւին երէկ մայրիկը ըսաւ թէ, «Պէտք չէ որ պարտէզին մէջ շատ աղմուկ հանելով Պ. Ռօժէն անհանգիստ ընես. որովհետեւ աղմուկը չի սիրեր ան»:
Ասանկ ըսաւ:

Տիկին Ռօժէ ճակատը երկու ձեռքերուն մէջ առաւ:

— Ո՛հ անհեթեթ բան է այս տեսակ հարցումներ ընել խեղճ տղեկին, Կ'ըսէր ինքնիրեն:

Բայց վայրկեան մը լռութենէ ետք նորէն սկսաւ.

— Մտի՛կ ըրէ, սիրունիկս... այս տունը գալերնէդ առաջ Պ. Ռօժէն կը ճանչնայի՛ր:

— Ձեմ գիտեր, պատասխանեց Գլէռ, առանց բտուած խօսքը լաւ մը հասկնալու:

— Ինձի նայէ՛, ջանա՛՛ հարցումներուս պատասխան տալ... հոս գալերնէդ, այս փոքրիկ տունին մէջ բնակելնէդ առաջ, դուն և մայրիկդ ուրիշ տուն մը կը նըստէիք. այնպէս չէ՛:

— Ո՛հ, այո՛, այո՛...

— Լաւ մը յիշեցի՛ր...

— Ո՛հ, այո՛... ընդարձակ բակ մը կար... մէկ անկիւնն ալ բոյնին մէջ խոշոր շուն մը...

— Շատ աղէկ... հիմա ըսէ տեսնեմ, այն ատենն ալ Պ. Ռօժէ ձեզի կուգար:

Տղեկը տարտամ նայուածք մը ձգեց չորս դին, և թերեւս ներքին նախազգացումի մը անսալով, և կամ կարելի է թէ ստուգիւ բան մը չկրնալով յիշել,

— Ձեմ գիտեր, կրկնեց նորէն:

— Ո՛հ, ոչինչ պիտի կրնամ իմանալ... ոչինչ... ըսաւ տիկին Ռօժէ:

Ու նորէն խորասուզուեցաւ դառն մըտածմանց մէջ: Գլէռ անոր ծայրագոյն մըտաղբաղութիւնը տեսնելով, նորէն գնաց նստաւ սենեակին անկիւնը իր աթոռակին վրայ:

Այն ատեն նոր փորձութիւն մը ունեցաւ տիկին Ռօժէ: Գիտէր թէ ամուսինը՝ արկղիկի մը մէջ, որուն բանալին միշտ վրան կ'առնէր, խնամով կը պահէր շատ մը թուղթեր, որք, մինչեւ այն օր կը կարծէր թէ առեւտրական թղթեր էին: Ինչո՞ւ համար այս անխօս սնտուկին չը հարցնէր այն դաղտնիքը, որ թերեւս պահուած կար անոր մէջ: Իր ուղղամտութիւնը սրտին խորէն բողոք կը բառնար այնպիսի ընթացքի մը դէմ, ինչպէս որ քիչ մը առաջ ալ իր փափկանկատ հոգին՝ զայրոյթի աղաղակ մը արձակեր էր, մօր մը յանցանքն ստուգելու համար աղջիկն հարցաքննելու գաղափարին դէմ:

Բայց ինչպէս քիչ մը առաջ, նոյնպէս այս անգամ ալ ոտքի տակ առաւ այդ խղճահարութիւնները, թէեւ ամօթահար և դողդոջուն, բայց հաստատ քայլերով, առաջին անգամ գողութեան գացողի մը յատուկ նախազգուշութիւններով եւ յուզումներով գնաց ամուսնոյն զգեստներուն դրպանները խուզարկեց. բան մը չկրցաւ գտնել՝ օակայն, որովհետեւ երբէք բանալին տունը չէր ձգեր Պ. Ռօթէ:

Այս արգելքը՝ որ անակնկալ չէր սակայն, զայրացուց զինքը:

—Ո՛հ, պիտի գիտնամ, ըսաւ ինքնիրեն, անշուշտ օր մը պիտի մոռնայ, և այն ատեն պիտի գիտնամ անպատճառ:

2.

Նոյն օրը, ինչպէս նաև յաջորդ օրը՝ տիկին Ռօթէ հազիւ կրցաւ տեսնել ամուսինը: Պ. Ռօթէ՝ յուղարկաւորութեան և թաղման համար պէտք եղած պաշտօնական գործողութիւնները պատրուակ բռնելով միշտ հեռու կը փախչէր տունէն, վախնալով որ մի գուցէ իր տխրութիւնն և յուսահատութիւնը չափէն աւելի աչքի զարնեն:

Ո՛ւր կ'երթար: Անշուշտ դէպի քարափները, բազմամարդ փողոցները, լայն պողոտաները, այսինքն այն ամէն տեղերը, ուր կը դիմեն բոլոր դժբաղդները՝ ամբոխին ժխորին մէջ իրենց վիշտն օրորելու, և կամ փողոցին, ոգեւորութեան մէջ իրենց թախիծը մոռնալու համար, և որոնք ան-

նպատակ քայլերով օրն ի բուն սալարկներուն վրայ ժուռ գալէ յետոյ, խոնջած ու պարտասած ետ կը դառնան: Իրիկունը Գըլէնը գրկելու, և դայն սրտին վրայ սեղմելու համար միայն տուն կը դառնար: Ինչու աչքին չէր դարներ կնոջը կասկածոտ և պաղ վարմունքը, և անոր հարցումները՝ յաճախ անպատասխան կը թողուր:

—Ո՛ւրկէ կուգաս, կը հարցնէր անոր տիկին Ռօթէ:

Պ. Ռօթէ ապշած դէմքով մը դայն կը դիտէր, և մեծ ճիգով մը հազիւ կը յաջողէր մրմնջել:

—Յուղարկաւորութիւնը... քաղաքացետարանը...

—Անօթի՞ ես... կը յարէր տիկին Ռօթէ:

Պ. Ռօթէ գլխովը «ո՛չ» կը պատասխանէր:

—Նախաճաշ ըրի՞ր...

—Այո՛... ճաշարանը...

Երկրորդ իրիկունը՝ տիկին Ռօթէ տեսնելով որ ամուսինը ծայրայեղօրէն ընկճուած և վշտակրեալ դէմքով մը թիկնաթոռին մէջ ինկեր էր, ալ չկրցաւ համբերել:

—Այդքան յուսահատութիւն... բայց օտարական կին մըն էր ան... եթէ ես մեռնէի ինձի համար ինչ պիտի ընէիր արգեօք:

Պ. Ռօթէ չնչմարեց այն դառն շեշտը, որով այս խօսքն ըսեր էր իր կինը, և մըթաթարուելու անդիմադրելի պէտք մը ըզ-

գալով, գորովագին սեղմեց անոր ձեռքը :

— Ժամանակաւ կ'ըսէիր, յարեց տիկին Ռօթէ, թէ պէտք չէ երբէք խորասուզուիլ ասնպիսի վիշտերու մէջ, զորս փոխել մարդուս ձեռքը չէ :

— Ժամանակաւ... Ժամանակաւ... , մրմնջեց Պ. Ռօթէ :

Եւ մտքին առջեւ ներկայացան մօտիկ յիշատակներ, զորս մահը անդառնալի կերպով հեռացուցեր էր հիմա :

Յաջորդ առաւօտուն յուզարկաւորութիւնը կատարուեցաւ խիստ պարզ կերպով : Դրացի վարձակալներէն և տանը հայթայթիչներէն հաղիւ երկու երեք հօգի ամբողջ յուզարկաւորական թափօրը կը կազմէին : Հանգուցեալը մօտիկ ազգական չունէր բնաւ . իսկ հեռաւոր ազգականներէն մէկն ալ չերեւցաւ . հեռուն գտնուող տագրն ալ կենդանութեան նշան չտուաւ : Տիկին Ռօթէ որ ծրագիր մը ունէր պատրաստած, յայտնեց թէ խիստ տկար ըլլալուն պիտի չկրնար մինչեւ զերեզմանատուն երթալ : Եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան արարողութեանց պահուն, մինչ քահանայից բամբ ձայնը մահաշուք կերպով կը թրթռար պարտէզին մէջ, վայրկեան մը չդադրեցաւ հետադննելէ իր ամուսինը : Անոր մարդը ա'լ մտքէն չէր անցըներ վիշտը ծածկել, ա'լ առանց նկատողութեան առնելու ամէնուն հետազօտիչ ակնարկները, և իր անձնական արժանապատուութիւնն իսկ վտանգի տակ ըլլալը հոգը չը-

նելով, բոլորովին անձնատուր եղեր էր իր ցաւին, իր թախծալից վհատութեան : Տիկին Ռօթէ զանիկա այս վիճակին մէջ տեսնելով, արհամարհանքի, բարկութեան և ըզձանքի երբեակ զգացումներուն մէջ կը տատանէր :

— Աւելի սրտոտ կը կարծէի զինքը, վատասիրտին մէկն է եղեր, կ'ըսէր ինքնիրեն :

Բայց քանի' հոգեհանգստեան պաշտօնը կը յառաջանար, կամաց կամաց իր ալ զգացումները կը թուլնային : Կեանքի սովորական ընթացքին մէջ, երբ օրերը օրերուն կը յաջորդեն հանդարտիկ և միշտ միօրինակ, զիւրին է քաջասիրտ ըլլալ . բայց երբ վիշտը կուգայ կը զարնէ մարդուս և կը զդետնէ զայն, ինչ մեծ կորով պէտք է ցոյց տալ անոր դիմադրել կրնալու համար : Այս կորովը չէր կրցեր ունենալ, այս էր միայն Պ. Ռօթէի թերութիւնը . ակար էր, մարդոց ամենամեծ մասին նման : Ամուսնոյն այս տկարութեանը վրայ խանդաղատանք միայն զգաց տիկին Ռօթէ, և մրմնջեց .

— Ո՛րչափ կը սիրէր զայն...

Ո՛հ, ինչո՞ւ ինքն ալ, սիրոյ թափել տրած արցունքներէն ուրիշ բան մը չէր կրցեր ձանչնալ . ինչո՞ւ համար չէր կրցեր գուշակել ինչ օէրը, մինչ տակաւին կրնար զայրանալ և մարտնչիլ ատոր դէմ : Ալ ինչ կրնար ընել հիմայ . մարդ մեռեալի մը դէմ քէն չի

կրնար պահել. մարդուս բոլոր ոխը կը դադարի գերեզմանին դուռը :

Վայրկեան մը կանդ առաւ ներողամիտ գտնուելու գաղափարին վրայ, որ շատ չանցած փոխակերպուեցաւ ու տարբեր երևույթ մը առաւ. մտքին առջև : Մէսը՝ ա՛լ անշունչ իր մը եղած էր հիմայ, սնտուկի մը մէջ ամփոփուած է. սեւ կերպասով մը ծածկուած, որ շատ չանցած հողին տակ պիտի ծածկուէր : Բայց անդին մէկը կար որ կ'ապրէր. և միթէ, ինքը, լքուածը, պէտք չէր որ իր իրաւունքները պահանջէր իր ամուսնէն. որ թէև վշտի թաքուն կապերով կապուած էր անհետացողին հետ, բայց վերջապէս մոռացումի, մխիթարուելու, նոր կեանք մը սկսելու անհրաժեշտ պէտք մը, տենչանք մը ունէր անշուշտ ներթիղին : Ո՛րքան պիտի սիրէր արդեօք զինքը նորէն, ո՛րքան պէտք պիտի ունենար իր գուրդուրանքին այն խեղճ էակը, որ հիմայ իր մօտիկը կը հեծկտար, և որ քիչ մը ետք գերեզմանատունէն պիտի դառնար մահը սըրտին մէջ, և ձեռքէն բռնելով իր զաւկին, զոր չէր կրնար խոստովանիլ :

Ո՛հ, եթէ վրէժը լուծել ուղէ՛ր... շատ դիւրին բան մը պիտի ըլլար ասիկայ իրեն համար. ուղածին պէս պիտի կրնար ամօթահար ընել, չարչոկել և յուսահատութեան մատնել զայն : ... ձիշդ այս միջոցին քահանան արձակումի աղօթքը կը կարդար... երկնային ներողամտութիւնը կարծես սրտուելու համար չորս դին, բազուկները լայն-

որէն կը տարածէր դէպի հաւատացեալներու խումբը և պարապ նստարանները, որպէս թէ այդ աստուածային զթուլթիւնը թափել ուղէր բացակայ գտնուողներու յանցանքին վրայ. որոնք մարդուս խղճին խորերը ծածկուած կը մնան, ինչպէս նաև սրտի թաքուն, անխոստովանելի մեղքերու ալ վրայ, որոնց կարգին կը գտնուին քէնն և ռիակալութիւնը, ինչպէս և ստախօսութիւնը, կեղծիքն և շնութիւնը : Այո՛, երկնային օրհնութիւնը՝ զոր քահանան կը հայցէր, կարծես կը սփռուէր այս ամէնուն վրայ ալ, ինչպէս արևը չարերուն և բարիներուն վրայ կը ծաղի հաւասարապէս : Ուրեմն մենք իրաւունք ունինք նուազ ներողամիտ գտնուելու զմեզ թշնամանողներուն հանդէպ :

Հոգեկան այս տպաւորութիւններուն տակ, տիկին Ռօժէ դուրս ելաւ եկեղեցիէն, և տեսաւ որ յուղարկաւորական թափօրը կը կազմուէր բակը : Հոգեհանդատեան պաշտօնին ներկայ գտնուող երկու երեք անտարբերներն ալ ցրուեր էին, և դազազակիր կառքը, որուն վրայ երկու երեք ծաղկեպսակներ կ'երեւային, ճամբայ ելաւ, իրեն հետևորդ ունենալով միայն Պ. Ռօժէն : Գլէռօի ձեռքէն բռնած : Խեղճ մարդը ծանր քայլերով, տիրադէմ և սեւեռահայեաց նայուածքով մը առաջ կ'երթար, կարծես զլսուուն ծանր հարուած մը տրուած ըլլար :

Տիկին Ռօժէ շիտակ տուն դարձաւ : Ծը-

բագիրը գործադրելու ճիշդ ժամանակն էր. ամուսինը հանդիսական ղգեստները հագած ըլլալով, արկղիկին բանալին ապահովաբար միւս ղգեստներուն գրպանը թողած ըլլալու էր առջի իրիկունը: Գնումներ ընել տալու պատրուակով սպասուհին ճամբեց քովէն, և ինք մինակ մնաց փոքրիկ բնակարանին մէջ...

Իրօք, բանալին բաճկոնակին գրպանը մնացեր էր:

Բանալին ձեռքը բռնած, տակաւին վայրկեան մըն ալ տատամսեցաւ: Վատ գործ մը չէ՞ր ընելիքը. փոխանակ ուղղակի ամուսինէն բացատրութիւն մը պահանջելու, ինչո՞ւ համար անոր թղթակցութիւնները գաղտնապէս պրպտել կ'ուզէր... Սեղճ մարդը այդ բացատրութիւնը անշուշտ չպիտի զլանար. բոլոր գիտնալ ուզածները պիտի ըսէր իրեն, և իր ծունգերուն վրայ պիտի արտասուէր տղեկի մը պէս, Գլէռի պէս, այդ խեղճ որբ աղջկան չափ անզօր և տկար բարոյապէս:

Բայց իր այս բարի ներշնչումը տեղի տուաւ զինքը երկու օրէ ի վեր յուզող սաստիկ կրից յետագարձ շարժումի մը առջև: Ընթացողութիւնը, ամբողջ ճշմարտութիւնը կ'ուզէր գիտնալ, և այս՝ առանց ամուսնոյն գիտակցութեանը, որպէս զի եթէ երբէք համարձակէր ստել, կարող ըլլար չփոթեցնել զայն:

Բացած առաջին դարակին մէջ թղթակցութիւններու խոշոր ծրար մը գտաւ. եր-

կար նամակներ էին ասոնք, որոնց տակը աղայական նախազգուշութեամբ մը ստորագրութիւն չէր գրուած թէև, բայց ինք դիւրաւ ճանչցաւ անոնց գիրը:

Տեսնողոտ անհամբերութեամբ մը կարդալ սկսաւ այդ նամակները, զորս մինչեւ ծայրը աւարտելու համար կարի սահմանափակ ժամանակ մը ունենալուն կը զայրանար. վասն զի կը մտածէր որ այդ կարճ միջոցին մէջ պիտի չկարենար թերեւս այդ նամակներուն բոլոր էջերը ամբողջովին ընթեռնուլ, և այսպէսով այդ ծրարին պահած ամբողջ գաղտնիքին թափանցել:

Եւ այսպէսով կրցաւ գիտնալ անոնց պատմութիւնը:

Ո՛հ, բայց ո՛չ ամբողջ անոնց անյեալը. որովհետև այդ անձանօթ կեանքին մեծ մասը կը ծածկուէր սիրուն և մանր գրերով ծածկուած այդ թերթերուն հտին: Եւ տարփանքէ աւելի խանդաղատալից ոճով մը գրուած էին այդ նամակները. այնպիսի ամօթխած և պարկեշտ բացատրութիւններ զորոճածուած էին հոն, որ մարդ խիստ գծուարաւ կը գուշակէր թէ սիրային նամակներ եղած ըլլան անոնք: Ատոնց և ոչ մէկուն մէջ պատմուած էր թէ ո՞ր և ի՞նչ պէս հանդիպած էին իրարու. իրենց կենակցութեան առաջին օրերուն վրայ բնաւ ծանօթութիւն մը տրուած չէր. կա՛մ այն է որ տակաւին թղթակցիլ սկսած չէին այն ժամանակ, և կամ թէ իրենց փոխանակած

առաջին նամակները պահած չէին: Այս հե-
ռաւոր յիշատակներուն վրայ եղած մէկ
քանի թեթեւ ակնարկութիւններ հազիւ ա-
ղօտ լոյս մը կը ձգէին այս ժամանակամի-
ջոցին վրայ:

Այս թղթակցութեան հանդարտիկ շեշտը
քիչ մը բարձրացեր էր այն ատեն միայն,
երբ երիտասարդ կինը ստիպուեր էր յղու-
թիւնը խոստովանիլ: Այդ վայրկենէն սկսե-
ալ խեղճ կինը աւելի խանդաղատալից ե-
ղեր էր, ձայնը կարծես կը դողդղար խուլ
անձկութիւններու ազդեցութեան տակ:

Փոխանակուած նամակներու թուական-
ներուն մէկ երկարատեւ ընդհատումը կը
ցուցնէր թէ ե՛րբ ծնած էր Գլէո. և այնու-
հետեւ կարծես անով միայն կը զբաղէին.
իրենց երկուքին միջև սիրոյ և նոյն իսկ
համակրութեան խօսքեր հետզհետէ աւելի
հազուադէպ կ'ըլլային: Նոր և միակ զգա-
ցում մը կը հատակէր հիմայ զիրենք. և ան-
շուշտ աւելի ամուր և անխզելի կապով մը
իրարու կը միացնէր երկու մեղսակիցները:
Տիկին Ռօժէ մասնաւոր ուշադրութեամբ մը
կարդաց սա հատուածը, որ կարճ հիւան-
դութեան մը միջոցին գրուած նամակի մը
մասը կը կազմէր.

«... Գիտեմ թէ բարի էք, բարեկամս.
կատարեալ վստահութիւն ունիմ ձեր ազ-
նուութեան վրայ: Եւ օակայն երբ մտքիս
առջև կը բերեմ այն ապագայ թշուառ վի-
ճակը՝ որուն պիտի մասնուի աղջիկս, այ-
սինքն այն խեղճ էակը որ իմ անունէս ու-

րիչ անուն մը պիտի չկրնայ կրել, որ ձեր
ալ զաւակն է սակայն, և որուն համար
բարեացակամ օտարական մը միայն կրնաք
ըլլալ, երբ կը մտածեմ այս ամէնը, սոս-
կալի անձկութիւն մը կը պատէ, կը պաշարէ
զիս: Աստուած իմ, ո՛րչափ լանցաւոր եմ
իրեն նկատմամբ: Մտածեցէ՛ք թէ ո՛րքան
դժբաղդութիւններ կը սպառնան անոր,
ո՛րքան վտանգներ կը սպասեն անոր: Ի՞նչ
պիտի ըլլայ եթէ երկուքե՞ս մէկը մեռ-
նինք...»

Յաջորդ նամակին մէջ սապէս կը կար-
գացուէր.

«... Ապահովցուցիք զիս, աղնիւ օա-
րեկամս. զգացի որ դուք ալ ինձի չափ կը
սիրէք Գլէոը. թէ ի՛նչ որ ալ պատահի՝ ա-
պահով նեցուկ մըն էք իրեն: Այո՛, կը հա-
ւատամ ձեզի. երբէք պիտի չլքանէք զայն.
այդ բանը չէք կրնար ընել. մանաւանդ որ
ի՛նչ սիրուն և աղնիւ արարած մըն է: Ո՛հ,
ո՛ւր էր թէ ո և է զօհողութեան մը փոխա-
րէն իրեն քչիկ մը երջանկութիւն պատրաս-
տել կարենայի: Չէք գիտեր թէ ո՛ր աստի-
ճան գութ, խանդաղատանք և անձնուի-
րութիւն կը գտնուի մօր մը սրտին մէջ:
Պէտք չէ որ զինքը ատէք մասամբ մը ձեր
տեղը գրաւելուն համար. ձեզի հետ մէկ-
տեղ իմ մտածմանս միակ առարկան ան
է...»

Յանկարծ տիկին Ռօժէի ձակատը մթադ-
նեցաւ, իր անունը յիշուած էր յաջորդ նա-
մակին մէջ.

«Կը հարցնէք թէ կ'ուզե՞մ ճանչնալ ձեր կիներ: Ո՛հ, ո՛չ. բարեկամս. յաճախ կը խորհիմ իր վրայ, բայց ի՞նչպիտի, զգացումներով. կը մտածեմ որ իր իրաւունքին մէկ մասը կը գողնամ անկէ: Չեմ գիտեր թէ ի՞նչպէս պիտի կրնամ հանդուրժել իր նայուածքին: Միշտ ինծի այնպէս կը թուի թէ ի՞նչպիտի մէկն ըլլալս պիտի գուշակէ, եթէ իրմէ դժգոհելու պատճառ մը ունենայինք, եթէ զձեզ դժբաղդ ըրած ըլլար, հաւատա՛ որ այն ատեն խնդիրը բոլորովին կը տարբերէր. այն ատեն երբէք պիտի չյանդիմանէի ինքզինքս, ձեր կեանքը քաղցրացնել միայն պիտի նայէի, ձեր ուղածները, ձեր բոլոր ուղածները պիտի կատարէի: Բայց այդ պարագային մէջ չենք, ձեր կեանքին ամենէն ամօթայի, ամենէն յանցապարտ մասը կը կազմեմ ես. երբէք այս բանը պիտի չներեմ ինքզինքիս...»

Տիկին Ռօթէ ընթերցումն ընդհատեց. այս խօսքերը կը զարմացնէին զինքը: «Ուրեմն, կը հարցնէր ինքնիրեն, ի՞նչպէս կըրցաւ համոզել զայն գալու մեր տանը մէջ բնակելու, իմ բնտանեկան յարկիս մէջ մտնելու... մեր բարեկամուհին ըլլալու...» ու խորունկ հառաչանք մը արձակելէ ետք, աւելցուց. «Ի՞նչպէս համարձակեցաւ իրենց զաւակը պաշտել տալու ինծի»:

Նամակներուն մէջ այս հարցման պատասխան տրուած չէր. մանաւանդ որ տիկին Օտրիի իրենց մօտիկը հաստատուած օրէն ի վեր, ա՛լ անոնց թղթակցութիւնը

աննշան տոմսերէ միայն կը բաղկանար, որոնք խնամով պահուած էին սակայն թանկագին իրի մը պէս: Նախորդ ամառը Նորմանտիոյ ծովեզերքը տիկին Օտրիի գիւղագնացութեան միջոցին պահ մը վերսկսեր էին թղթակցիլ. բայց այդ վերջին նամակներուն մէջ հոս հոն նետուած փոքրիկ պարբերութիւններէ կը հասկցուէր թէ՛ այդ միջոցին երիտասարդ կնոջ և Պ. Ռօթէի միջեւ բարեկամական յարաբերութիւններ միայն կային: Ինչո՞ւ համար արդեօք. տիկին Ռօթէ անթաղրեց թէ ասիկայ երկուսեք հաւանութեան արժանացած զոհողութիւն մըն էր որ կ'ընէին, իրենց անպարկեշտութենէն ինքզինքնին չքմեղելու, և կամ հայրը իր զաւակէն բաժնելու բնութիւնը ունեցող ո և է անակնկալ արգելքէ մը խաւսափելու համար: Իր անունը ամէն վայրկեան աչքի կը զարնէր այս վերջին նամակներուն մէջ:

«Ո՛հ, ձեր կինը չգիտնա՛յ, երբէք թող չգիտնայ... այնպէս կը կարծեմ որ եթէ բանէ մը տեղեակ ըլլայ, պիտի մեռնիմ... որովհետեւ գիտեմ որ պէս և գթախիտ է, բարեկամուհւոյ մը պէս ընդունեցաւ զիս առանց կասկած մը, անվստահութեան նշոյլ մը չուցնելու: Աստուած իմ, անիկայ ո՞րքան բարձր է մեզմէ: Զինքը ճանչնալէ առաջ ինքզինքիս ուղղած յանդիմանութիւններս հիմայ ալ կը պաշարեն ու տանջեն միտքս: Ինքզինքս արդարացնելու համար չքմեղանքներ կը փնտռեմ, ու կը գտնեմ,

բայց անոնց մէկն ալ չի գոհացներ զիս. մտքիս մէջ միշտ կը մնայ սա գաղափարը թէ խարած կ'նոջս բարեկամուհին եմ հիմայ, թէ իր բարիքները կ'ընդունիմ, և թէ անոր բարութիւնն ու ազնուութիւնը իմ դատապարտութիւնս կը կազմեն:»

Այս տեսակ խօսքեր յաճախ կը կրկնուէին այդ նամակներուն մէջ, ու հազար ու մէկ նախազգուշական միջոցներ կը նշմարուէին այս թղթակցութիւնը գաղտնի պահելու համար. յաճախ հասցէի փոփոխութիւններ ընելու, և այս նամակներն այրելու՝ ոչնչացնելու համար անդադար պատուէրներ կը տրուէին, որպէս զի մի գուրգէ իրենց համաձայնութիւնը մատնող բառ մը աչքի զարնէ...

... Այս կորսուած կիներ, որ ամուսնացած մարդու մը սիրուհին և անանուն զաւկի մը մայրն էր. բոլորովին անպիտան մէկը չէր ուրեմն: Հակառակ իր անկումին, տակաւին կը կրէր աղնիւ զգացումներ: Ըրած չարիքը անշուշտ կը տառապեցնէր զինքը. բանի որ հնար եղածին չափ այդ մասին քիչ խօսք բանալ կը ջանար, ու խնամոտ զգուշաւորութեամբ մը, անձնուէր պաշտպանի մը նման. կ'աշխատէր պահել խաղաղութիւնը այն ընտանեկան յարկին, որուն հանգստութիւնը վրդովելու հանգամանքը ունէր իր իսկ վարմունքը: Ինչ զոհողութիւններ ըրած էր թերեւս ամբողջ կեանքին ընթացքին մէջ: Յօժարակամ ընդուններ էր իր խարած

կնոջ հովանիին տակ անձանօթ և խոնարհ կեանք մը վարել, բոլորովին զուրկ կեանքի ամէն տեսակ վայելքներէն: Այս զգուշաւոր կեանքը կը վարէր, ոչ այնքան իր արժանապատուութիւնը պահելու, որքան չգրկուելու համար անշուշտ այն կեղծ երջանկութենէն, որուն ցնորքը պահել կ'ուզէր իր մէջը: Եւ ասիկայ սէր կը կոչեն. աւաղ, տառապանքի աղբիւրն է այն, երբ անոր ենթակայ եղողը՝ ուղիղ համբէն չչնշելու համար պէտք եղած աղնիւ զգացումը կը կրէ տակաւին իր ներօրդին...

Տիկին Ռոժէ այսպիսի ամոքիչ խորհրդածութիւններ կ'ընէր, բայց յետոյ յանկարծ զայրոյթի վայրկեան 'ը ունեցաւ: Ինչո՞ւ համար այդ կիներ կրցեր էր սէր ներշնչել մինչ ինքը միշտ անգիտակ մնացեր էր սիրոյ անոյ բերկրութիւններուն. այդ նա մականերէն միայն կրցեր էր հասկնալ թէ քսան տարիէ ի վեր հետը կենակցող ամուսնին հոգին անձանօթ մնացեր էր իրեն: Այսպէս, իրարու բոլորովին հակընդդէմ երկու տարբեր զգացումներու մէջ կը տարուբերէր: Մերթ կը զգածուէր անոնց սիրոյն վրայ և դիւրապատրաստ կը թուէր ներելու, և մերթ կը դառնանար, մը զայրանար, սիրտը կը լեցուէր ատելութեամբ:

Սակայն ժամանակը կ'անցնէր. նամակներու ծրարը նորէն կապեց խնամով, տեղը դրաւ, արկղիկը գոցեց, և բանալին ալ տարաւ զետեղեց այն գրպանը ուրկէ առեր էր: Ալ հիմայ տեղեակ էր ամէն բանի:

Ստոյգ է որ դարձեալ կը տառապէր. բայց ձեռք բերած ստուգութիւնը, առջի իրիկուան տարակոյսներէն հազար անգամ նախամեծար կը համարէր: Կարծես թէ իր վշտին հանգամանքը որոշակի գիտնալու համար, նուազ ցաւագին կը գտնէր այդ վիշտը: Եւ իր թախիծին խառնուած գրթութեան զգացումը հետզհետէ աւելի պիտի ամօքէր իր ցաւը:

է.

Երբ ամուսինը գերեզմանատունէն վերադարձաւ, տիկին Ռոժէի բարկութիւնը բոլորովին իջեր էր արդէն: Մանաւանդ որ եթէ քիչ մը ոխ ալ մնացած ըլլար սրտին մէջ, ի՞նչպէս պիտի կրնար այդ ոխը տեւական ըլլալ ամուսնոյն խղճալի երեւոյթին առջեւ. խեղճ մարդը՝ կրած յոգնութիւններէն և յուսահատութենէն պարտասած և կքած բոլորովին, սարսափահար փոքրիկին ձեռքէն բռնած տուն էր վերադարձեր, ու կնոջը երեսն անգամ չէր նայեր, բառ մը անգամ չէր ելեր բերնէն: Ճամբան անձրևի բռնուած ըլլալով, բոլորովին թրջեր լիսպիկ եղեր էին, և իրենց արցունքէն ուռած և կարմրած այքերով և ցաւադնեալ դէմքով երկուքը մէկէն նկարչային տխրատեսիլ զոյգ մը կը կազմէին: Գլու տունը մտնելուն պէս լալ սկսաւ, ամէն օր աչքին տակ գրտնուող ընտանի իրերուն արտմեցուցիչ ազդեցութեամբ հա՛ւակուած, իր ամբողջ սաստկութեամբ կը զգար մանութեան և առանձ-

նութեան բոլոր տխրութիւնը զոր պահ մը մոռցեր էր բոլորովին, ճամբան աչքին հանդիպած բաներով զբաղելով և միւս կողմանէ առջեւէն գացող մեռելական կառքին հանած միօրինակ աղմուկը զինքն օրօրելով:

Տղեկին լալը տեսնելով, հայրն ալ լալ սկսաւ. Պ. Ռոժէ թիկնաթոռի մը վրայ ինկեր մնացեր էր, և սաստիկ տառապողներու սովորական եղանակով մը անթարթ աչքերը պարապին մէջ կը յառէր: Բայց վայրկեան մը վերջ նշմարելով որ կինը Գլուի երեսները կը սրբէր, և անոր գգեստները փոխելու կը պատրաստուէր, ջանաց քիչ մը խօսակցիլ հետը:

— Աղէ՛կ, հանգլի՛ստ ես դուն, հարցուց անոր:

— Այո՛, ազնիւ բարեկամս, պատասխանեց քաղցրութեամբ տիկին Ռոժէ:

Երկու օրէ ի վեր առաջին անգամն էր որ տիկին Ռոժէ այսպէս կը կոչէր ամուսինը. ու կը մտածէր թէ հիմայ ինքն ալ իր կարգին կը խարէր ամուսինը, թէ երբէք ինքը տառապած չէր տիկին Օտրիի մահուան պատճառաւ, և թէ խեղճ մարդն իր յուսահատ տխրութեան մէջ ամենամեծ վստահութիւն մը ունէր վրան, և բնաւ չէր կասկածիր թէ զաղտնիքը յայտնուած էր:

— Դո՛ւն ինչպէս ես, շատ յոգնած ես, հարցուց ինքն ալ իր կարգին:

— Ո՛հ այո՛, շատ յոգնած, պատասխանեց Պ. Ռոժէ հառաչելով:

— Ու շատ ալ տխուր, այնպէս չէ՛ :

Պ. Ռօժէ մտահոգ ականարկ մը ձգեց կնոջը վրայ, կը վախնար որ մի գուցէ այս հարցումին տակ կասկած մը ծածկուած ըլլայ, բայց անոր դէմքին հանդարտութիւնը տեսնելով ապահովուեցաւ :

— Այո՛, մրմնջեց :

Տիկին Ռօժէ գուշակեց ամուսնոյն երկիւղը, ուստի սա փափուկ խօսքերով զայն բողբոջողին ապահովցուց :

— Շատ բնական է այդ տխրութիւնդ, ըսաւ. այնչափ սերտ կապերով միացած էինք տիկին Օտրիի հետ. ես ալ շատ կը սիրէի գինքը, ես ալ կ'ողբամ իր մահը :

Այս խօսքերն ըսած ատեն տիկին Ռօժէ գերմարդկային ճիգեր կ'ընէր ինքն իր վերայ, ներսիդին պոռթկալ սպառնացող փութորիկը զսպելու համար. բայց այդ մասին այնքան լաւ կերպով յաջողեր էր, և այն ատիճան բնական ու սովորական շեշտով մը ըսեր էր այս խօսքերը, որ Պ. Ռօժէի միտքէն կասկած մը անգամ չանցաւ : Այն պահուն ականարկ մը ձգեց Գլէոի վրայ, որ շրջադգեստը փոխեր էր, և սա կերպով շարունակեց.

— Ի՞նչպէս կարելի է չտխրիլ այսպիսի դժբաղդութեան մը հանդէպ. քարէ սիրտ մը ունենալու է մարդ... :

Տղեկը ուշադրութեամբ մտիկ ընել կը թուէր անոր խօսքերը :

— Սը՛սթ... ըսաւ Պ. Ռօժէ մատը բերնին դնելով :

Վայրկեան մը լուռ կեցան.

— Ո՛հ, Գլէ՛ո, յարեց տիկին Ռօժէ, այն ինչ ազուր հագուեցար մինակդ... կարծես թէ մենծ աղջիկ մը եղած ըլլայիր : Ըսէ նայիմ հիմայ, սիրունիկս, անօթի՛ ես, թէ ծարաւ :

— Ո՛հ, ծարաւ եմ :

— Խե՛ղճ պղտիկ :

Տիկին Ռօժէ դաւաթ մը օշարակ պատրաստեց, զոր տղեկը ախորժակով խմեց : Յետոյ ամուսնոյն դառնալով, ըսաւ.

— Դ՛ո՛ւն :

— Ե՛ս... շնորհակալ եմ... բանի մը... պէտք... չունիմ :

— Բայց պէտք է որ քիչ մը բան ուտես. ճաշը շատոնց պատրաստեր եմ. կ'ուզե՞ս ինձի հետ սեղան նստիլ :

— Շատ աղէկ... :

Պ. Ռօժէ տեղէն ելաւ յամրաբար, եւ երկուքը դիմացէ դիմաց սեղան նստելով ճաշերնին ըրին անխօսուկ, այնպիսի մարդոց նման, որոնք ո և է աշխատութիւն մը կը կատարեն մեքենաբար, առանց անոր կարեւորութիւն տալու : Տիկին Ռօժէ միշտ Գլէոի կերակուրը կը լեցընէր, իսկ Պ. Ռօժէ պնակին մէջ միտը շերտ շերտ կը մանրէր, կամ հացին փշուրներովը զնտակներ կը շինէր :

Օրուան մնացած մասը գրեթէ բողբոջողին լուռութեամբ անցուցին, որովհետեւ տէր և տիկին Ռօժէ իւրաքանչիւրն ալ առանձինն առանձինն համակուած էին տխուր մտա-

ձումներով զոր չէին կրնար իրարու հաղորդել: Այն օրուան ուրիշ օրեր յաջորդեցին, միօրինակ կերպով տխուր: Երկուքն ալ լռին համաձայնութեամբ մը կը զգուշանային խօսք բանալ իրենց մտածութեանց միակ նիւթը կազմող խնդրոյն վրայ:

Տիկին Ռօժէ միշտ իր տանտիրուհւոյ գործերով զբաղել կը ջանար, և նորէն ստացեր էր այն բարեացակամ և հանգարտիկ դէմքը, որ իրեն այնքան յանկուցիչ հանգամանք մը կուտար. և զինքը մին կ'ընէր այն կրաւորական և հիանալի արարածներէն, որոնք կեանքի բազմաթիւ տառապանքներուն մէջէն կ'անցնին առանց առանց հետքերը կրելու իրենց վրայ, նման այն բարի կենդանիներուն, որոնց ձիւնասպիտակ մուշտակը ցուրտին սաստկութենէն կը պաշտպանէ զիրենք:

Պ. Ռօժէ կը ջանար զբաղում մը ստեղծել իրեն. վարձու տուած տունները կ'այցելէր, ճարտարապետներուն հետ կը վիճաբանէր, պէտք եղած նորոգութիւններն ընել կը հրամայէր: Բայց իրեն համար անտովոր եղող այսպիսի գործունէութիւն մը ցուցնելէ ետքը, խոնջած և վհատած տուն կը դառնար: Իր տխուր դէմքին վրայ սատեօակ խօսքեր կը կարդացուէին կարծես. «Ինձի ի՛նչ փոյթ ըրած թողած», ի՛նչ փոյթ ծախսած ստակներօ, ճարտարապետին առարկութիւնները, կամ վարձակալներուս շնորհակալութիւնը: Իմ օրտիս վիշտը բաւ է ինձի, դուք ուղաճնուդ չափ կրնաք եր-

---

Երկուքն ալ լռին
 իրենց միջև խօսք
 չէին անցնում: Երկուքն
 խօսք բանալ իրենց
 մտածութեանց միակ
 նիւթը կազմող խնդրոյն
 վրայ:

թալ, գալ, նստիլ. ես չեմ տեսներ զձեզ,
չեմ լսեր ձեր ձայնը:»

Գալով Գլէսի՝ մանկական հասակին յատուկ յեղյեղուկ բնաւորութեամբ, և մանաւանդ երջանիկ և զուարթ կեանք մը վարելու մասին տղայոց ունեցած բնական հակամիտումով, շատ անգամ կը մոռնար ինքզինքն և իր վիշտը. և այնպիսի զուարթութիւն մը կը փռէր չորս դին, որ տարօրինակ հակապատկեր մը կը կազմէր տանը մէջ տիրոջ տխուր լուծեան. երբեմն ալ փոքրիկ ձեռքերովը, իր բարեկամներուն երեսը շոյելով զանոնք մխիթարել կը ջանար:

Բայց ասով հանդերձ այն ալ փոխուած էր. իր ծիծաղը առաջուան չափ հնչուն չէր. իր խոշոր աչքերուն խորը կը նշմարէր մտահոգութեան ստուեր մը, կարծես նշոյլ մը կանխահաս թախծութեան. շատ անգամներ լալ կ'ուզէր առանց դիտնալութէ ինչո՞ւ, կամ երկար միջոցներ լռին մտածմանց մէջ կ'ընկղմէր, և աթոռակին վրայ նստած, իր փոքրիկ ուղեղը կը պաշարէին զարմանալի խորհուրդներ, որոնց մութ ստուերը կ'երեւնար ճակտին վրայ. և այն ատեն ճակատը կը կնճռօտէր, գլուխը կ'օրօրէր այնպիսի ձեւով մը, և դէմքը այնպիսի լուրջ արտայայտութիւն մը կ'առնէր, որ կարծես թէ փոքրիկ սիրուն պառաւ մը եղած ըլլար: Վայրկեան մը ետքը, տխուր զգացում մը մտքէն հեռացնել ու-

զողի մը կամ հաստատ որոշում առող
անձի մը բնական շարժումով, աթոռակիին
վրայէն կ'ելլէր, և սիրուն հաճոյակատա-
րութեամբ մը իր բարեկամներուն քով կը
փութար: Օրինակի համար, փիկին Ռոժէի
գետինը ձգած թելին կծիկը իրեն կը վե-
րադարձնէր.

—Ո՛հ, մօրաքոյր... մօրաքոյր... այս
ո՛րչափ կը ձգես կոր կծիկդ:

Եւ կամ Պ. Ռոժէ տուն վերադարձած
ատեն հողաթափներն և գիշերուան
գտակն անոր ներկայացնել կը փութար. և
կերակուրէն ետք ալ, անոր ծխպամորճն և
լուցկին կը բերէր իրեն:

Պ. Ռոժէ իր սովորական ցուրտ և ինք-
նամիտի նկարագրին հակառակ, խանդա-
ղատական համակրանքով մը շնորհակալ
կ'ըլլար անոր, որպէս թէ ամենամեծ ծա-
ռայութիւն մը մատուցած ըլլար իրեն: Շատ
անգամ զայն ծունկերուն վրայ կ'առնէր
ու գուրգուրանօք կը շոյէր արցունքոտ
աչքերով, և երբ երկուքը մինակմնային, հան-
գուցեալին վրայ կը խօսէին փոփոսով:

—Կը յուսամ որ շատ անգամ մայրիկիդ
վրայ կը խորհիս, Գլէ'ն:

—Ո՛հ, այո...

—Ո՛րչափ ազնիւ էր, և ո՛րքան կը սի-
րէր քեզ:

Տղեկը Պ. Ռոժէի կը փարէր:

—Ամէն իրիկուն և ամէն առտու կ'ա-
ղօթեմ անոր համար...

—Պէտք է որ զինքը մոռնաս, հա՞ սի-
րունիկս:

Գլէն ճակատը կը խոնարհեցնէր, ու
խոշոր աչքերը բանալով կ'ըսէր:

—Ո՛հ, միշտ կը խորհիմ անոր վրայ,
մի՛շտ...

Պզտիկը այս խօսքն ըսած ատեն ան-
շուշտ կը չափազանցէր, որովհետեւ օրուան
ընթացքին մէջ հաղարումէկ բաներ կ'ըզ-
բաղեցնէին և կը զըօսցնէին զինքը, բայց
այդ վայրկեանին ճիշդ մտքէն անցածն էր
որ կ'ըսէր:

Օր մը՝ այսպիսի կարճ խօսակցութենէ
մը ետք Պ. Ռոժէ ըսաւ անոր:

—Այսօր գերեզմանատուն երթա՛նք, կ'ու-
ղե՞ս:

Տղան ինչ ըօել ուղելը չհասկնալով, Պ.
Ռոժէ բացատրեց միտքը:

—Այո՛, գերեզմանատուն երթանք...
ու ծաղիկներ սփռենք մօրդ գերեզմանին
վրայ... անցեալ օր տեսար որ ուրիշ գե-
րեզմաններու վրայ թարմ ծաղիկներկային,
այնպէս չէ՞:

—Ո՛հ, երթա՛նք, երթա՛նք, ըսաւ Գլէն
գրեթէ զուարթօրէն:

Յանկարծ լուրջ դէմքով մը հարցուց.

—Արդեօք մայրիկը կը տեսնէ՞ այդ ծա-
ղիկները:

— Հարկաւ... և պիտի հասկնայ որ իր փոքրիկ ազնիկը զինքը չէ մոռցեր...

— Խեղճ մայրիկ :

Այս միջոցին Տիկին Ռոթէ սենեակ կը մտնէր : Երբ ամուսնոյն սրտազեղումին ահամայ հանդիսատես կ'ըլլար, ներքին անհանգստութիւն մը կը զգար, որպէս թէ խանգարած ըլլար գուրգուրանքը երկու սիրակցորդ էակներու, որոնց համար ինքը օտարականուհի մըն էր միայն :

— Ի՞նչ կ'ըսես պզտիկին, ըսաւ՝ ժպտիլ շանալով :

— Ինձի հետ գերեզմանատուն երթալ կ'առաջարկեմ, հագուեցո՛ւր զինքը, կ'ուզե՞ս :

— Յօժարակամ... Իրաւունք ունիս. պէտք է որ միշտ յիշէ մայրը :

Պահ մը ետք, անոնց մեկնիլը դիտելու համար, պատուհանին վարագոյրը մէկզի ըրաւ : Երկուքն ալ սուգի զգեստներ հագած էին... ստուգիւ իրարու կը նմանէին. փոքրիկին շարժումները հօրը քալուածքին յար և նմանն էին : Եւ երկուքն այսպէս իրարու հետ գացած ատեն, Ռոթէի՝ փոքրիկէն չհեռանալու համար քայլերը պզտիկցնելը, և պզտիկին՝ անոր ետեւէն հասնելու համար վազելը տեսնելով, մարդ դիւրաւ կը գուշակէր այն ամուր կապը որ զանոնք իրարու հետ կը միացնէր :

«... Ամէն մարդ անշուշտ պիտի նշմարէ այս բանը, ըսաւ ինքնիրեն տիկին Ռոթէ :

Այս գաղափարը վայրկենի մը համար նորէն բացաւ իր վիրաւորեալ անձնասիրութեան գոցուած վէրքին բերանը. բայց վերջին անգամը եղաւ այս. ա՛լ իր վերջին քէնն ու ոխը իջեր էին բոլորովին. կատարեալ ներողամտութեան անդիմադրելի պէտք մը կը զգար իր մէջը. զթութեան անբացատրելի զգացում մը կը խանդաղատեցնէր զինքը, մեռեալին և ողջ մնացողներուն վրայ միանգամայն :

Անոնց վերադարձին օպասելու ատեն, մինչ անոյշ երազանքի մը մէջ ընկղմած էր, մինչև այն օրը միտքը չեկած մտածում մը ունեցաւ : Իրենց յառաջիկայ կեանքի ընթացքին մասին ամուսնոյն հետ ո և է համաձայնութիւն մը գոյացուցած չըլլալով, անշուշտ խեղճ Պ. Ռոթէ մշտապէս հոգ մը ունէր սրտին մէջը զաւկին ապագային համար : Պէտք էր երկուստեք բացատրութիւն մը տրուէր անշուշտ, ոչ թէ անցեալին այլ ապագային համար : Ինչո՞ւ ուշացնէր այս բացատրութիւնը : Բնաւ չենք գիտեր թէ վաղը ինչ վերապահուած է մեզի : Գլէն միայն երկար տարիներ ունէր ապրելու, և իր պարտականութիւնն էր անոր կեանքը կարելի եղածին չափ երջանիկ ընել : Ուստի

նոյն իրիկունն իսկ՝ տղեկը անկողնոյն մէջ քնացնելէն ետք, — բան մը որ քանի ժամանակէ ի վեր սովորութիւն ըրեր էր —, հանդարտիկ անկեղծութեամբ մը խօսք բացաւ:

— Բսէ՛, տեսնենք, աղնիւ բարեկամս, ըսաւ Պ. Ռօժէի՛ մինչ սա իր յիշատակներուն մէջ ամփոփուած՝ ծխպամորճը կը քաշէր. ըսէ՛ տեսնենք, մտածեցի՛ր ընելիքնուս վրայ: Գլէ՛նը պիտի պահենք քովերնիս:

Պ. Ռօժէ սարսուաց. երբէք ապահով չէր թէ ինքզինքը մատնած չըլլար: Կը դողար մտածելով որ կինը կրնար թշնամիի մը նրման իր դէմը ելլել որ մը: Յանկարծ իր մտածումներէն սթափելով, ինքնիրեն հարցոց թէ վախցած վայրկեանը հասած էր արդեօք. ուստի բնագոյրարար պաշտպանողականի վրայ կենալով.

— Ինչպէ՛ս, գոչեց. խեղճ փոքրիկը վըռնտելու քաջութիւնը պիտի ունենաս:

Տիկին Ռօժէ արդահատանքի անուշ նայուածքով մը անոր նայեցաւ. և սակայն սրտին խորէն չափազանց տխրեցաւ իր միտքը լաւ չհասկցուելուն համար:

— Ո՛հ, ո՛չ, պատասխանեց, բնականաբար ո՛չ:

Պ. Ռօժէ կէս մը ապահովուած, աւելի մեղմօրէն յարեց.

— Ուրեմն ի՛նչ կ'ուզես որ ընենք. աշխարհի մէջ մէկը չունի, այնպէս չէ՞... քովերնիս կը պահենք, ու կը մեծցնենք...

— Ես ալ ձիշդ այդ կը մտածէի, ըսաւ տիկին Ռօժէ ժպտելով. միայն թէ, կը հասկնաս, անոր հետ աւելի սերտ սիրով մը կապուելու համար, այս մտքին ապահով ըլլալ կ'ուղէի... Ասկէ զատ բան մըն ալ կուգայ միտքս... արդեօք որդեգրենք զինքը... Ի՛նչ կ'ըսես, ասոր վրայ մտածած ես երբէք...

Պ. Ռօժէի աչքերը արցունքով լեցուեցան:

— Ո՛հ, որչափ աղնիւ ես, դուչեց, որչափ աղնիւ...

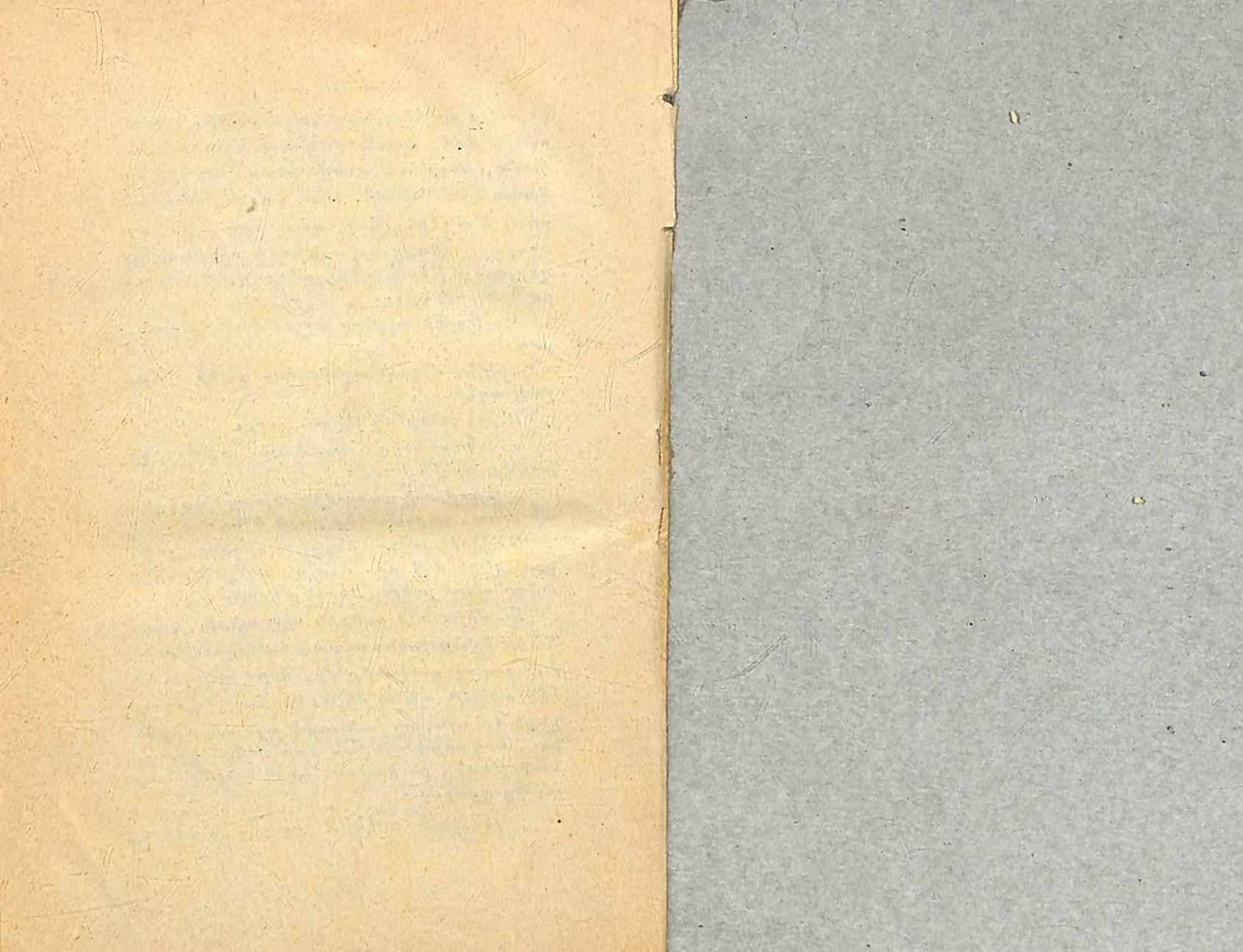
Ուրիշ խօսք մը չկրցաւ լսել:

«... Կարծածէդ շատ աւելի աղնիւ» կը խորհէր տիկին Ռօժէ:

— Այսպէսով բոլորովին մեր աղջիկը պիտի ըլլայ, շարունակեց բարի կինը:

Պ. Ռօժէ անոր ձեռքը սեղմեց լոբին սրտազեղումով մը. աւա՛ղ, այնչափ բաներ ունէր անոր ըսելու, և չէր կրնար:

Ու միշտ այս երեքին մէջ պիտի գըտնուէր իրենց խանդաղատ համակրութիւնը խանգարող գաղտնիք մը, զոր ստիպուած էին սակայն պահել միշտ: Անցեալին գաղտնիքն էր այն, որ հակառակ այնքան ճիգերու, հակառակ այնքան բարութեան և աղնուութեան, յաւիտեան պիտի ծանրանար անոնց վրայ...

4365

24540

24541

24542

24543

24544

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0652624

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0652623

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0652627

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0652621

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0652626

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0652625

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0652619

12-54
79

2013

